

Поглавље прво: Од почетака до 1552.

У овом поглављу биће коришћене следеће скраћенице:

Тамишка жупанија: Бузјаш (BU), Велики Семиклуш (SM), Гатаја (GA), Дета (DE), Жомбољ (JB), Рекаш (RE), Фаџет (FA), Чаково (CI);

Караш-Северинска жупанија: Анина (AN), Бокша (BO), Нова Молдава (MN), Оравица (OV), Оцелу Рошу (OR), Херкулска Бања (BH);

Аутономна покрајина Војводина: Алибунар (AL), Бела Црква (BA), Ковачица (KV), Ковин (KO), Житиште (ZI), Нова Црња (NC), Нови Бечеј (NB), Нови Кнежевац (NK), Сечањ (SE), Чока (CO).

AN – *Археолошка открића.* Око 35.000 пр.н.е. У пећини Плопа Понор у близини града Анина-Штајердорф откривени су фрагменти лобање двеју особа, за које се сматра да припадају најстаријим модерним људима у Европи. • 2400-2000. пр.н.е. У више пећина у околини Анине откривени су артефакти из времена културе Коцофењ. • 1100-1000 пр.н.е. У околини Анине откривена је бронзана секира.

BH – *Археолошка открића.* Средњи палеолит (око 120.000-35.000. пр.н.е.). У Разбојничкој пећини код Херкулске Бање откривени су најстарији трагови људског живота на том подручју. Такође су у тој пећини – али и у многим другима на подручју – откривени трагови непрекиднога људског битисања почев од каменог доба, те у епоси бронзе и епоси гвожђа, све до доба римљанске владавине.

BO – *Археолошка открића.* 1800-1600. пр.н.е. На градском огњишту Бокше (на Брду Колцан) откривени су трагови из крајњег енеолита (култура Коцофењ) и из доба бронзе. • 1200-1000. пр.н.е. На брду Деалул Маре у Бокши је откривена халштатска некропола, која је имала 8 гробова са спаљеним покојницима, као и остаци утврђења с одбрамбеним валом и шанцем. • II-III век. У Бокши је откривено гробље и монетно благо из дачанско-римљанског доба. На северу

места налази се римљанско насеље. • III-IV век. У атару Бокше откривена је дачанско-римљанска насеобина.

BU – *Археолошка открића*. Валеа Салчиеј, источно од места – неолит. • На месту бање: трагови римљанске насеобине.

CI – *Археолошка открића*. Североисточно, према Жебељу: складиште предмета из неолитског доба. • Под темељима Пољопривредне школе: некропола из римљанског доба.

DE – *Археолошка открића* на 16 локација, од којих је 6 непрецизирано, из доба неолита, бронзе, римљанске владавине, сеоба народа. • Археолошки остаци: керамика, оруђе, оружје, гроб. • Североисточно од Дете, уз некадашњу Бухманову циглану: насеобина из епохе бронзе (култура Ватин). • Локација Мехала Дете, циглана Бухман: римљанска насеобина. • Код моста на каналу Рајги: римљански гроб и монета. • На новом гробљу из 1882: украсни предмети из времена сеобе народа и раног средњег века. • На железничкој станици: тумулусна некропола из доба сеобе народа. • Према Денти: некропола из времена сеоба. • На Браунмулеровом терену: монетно благо из XIII века. • На 4 км према Опатици: трећи земљани вал у Банату.

FA – *Археолошко откриће* на неназначеној локацији: златна наруквица, епоха Ла Тене.

GA – *Археолошка открића*. На локацији циглане, источно од места, откривена је преисторијска керамика. • На брду Шумигу идентификована је средњовековна тврђава. • Поред брда Шумига груписани гробови, недатирани. • На 4 км према Берекуци идентификован четврти земљани вал у Банату.

JB – *Археолошка открића*. Насобина из доба бронзе. • Тумулусна некропола из Халштатске епохе. • Бакарна монета из IV века н.е.

MN – *Археолошка открића*. III-IV век. Према Дунаву у правцу Мачевића и на потесу “У виноградима” археолошки потврђене дачанско-римљанске насеобине. • IV век. На локацији званој Валеа Тиса Поток откривено је благо од 740 бронзаних монета; то је шести налаз за последњих 45 година. • II-III век. Изгледа да је у доба Римљана у опсегу места Нова Молдава постојала насеобина; у њеним

рушевинама нађене су цигле с ознаком *Cohors III Delmatarum* и монетно благо.

RE – *Археолошка открића*. Потес Плиска: неолитско-бронзана насебина. • Неназначена локација: златна наруквица из халштатског доба. • Неназначена локација: златна и сребрна монета из времена Дачана. • Неназначена локација: бронзана статуета и бронзано огледало из доба Римљана. • Неназначена локација: римљанска керамика. • Благо од 100 римских царских монета.

OV – *Археолошка открића*. XII-VI век пр.н.е. На подручју званом Сера налазе се трагови насебине из ране епохе гвожђа (Халштат А-Б). • VIII-IX век н.е. На подручју званом Сера налазе се трагови ране средњовековне насебине.

OR – *Археолошка открића*. Око 30.000. пр.н.е: На рубу града откривен је гратоар од кремена, који потиче из млађег палеолитског доба.

SM – *Археолошка открића*: На Великој хумци (Hunca Mare) нађено је 20 преисторијских фрагмената (добро печена керамика са спиралним украсима и гравирама од кречне пасте). • Поред српске цркве нађено је складиште драгоцености из античког доба. • На циглани су откривени склупчани гробови из неолита и из доба бронзе, али и предмети од керамике, шоље за домаћу употребу из римљанског доба. • На североистоку су откривени станови из неолита и доба бронзе. • На обали Аранке откривене су глинене статуете неолитске културе, а у потесу званом Букова нађено је посуђе и фрагменти керамике из неолитског доба. • У Мађарском националном музеју налазе се златни и сребрни предмети гепидског порекла, нађени у Великом Семиклушу. • На Селишту су нађени трагови римљанског каструма XIII легије, Гемине. • На Мајдану је откривена лађа у мртвељу реке Аранке. • У атару на северу насеља откривен је подземни ходник изграђен од цигала (4,0 м висине, 1,8 м ширине), који је, вероватно, веза с црквом у Чанаду. • Северно од места: Манастир Светог Николаја, по којем је град и прозван. • На ферми Мина Мајор (на обали Мориша) откривена је гробница из времена сеобе народа. • На локацији званој Сигет (југозападно) најзначајнији археолошки налаз на подручју места, наиме: благо од 23 златна предмета, целокупне тежине 10 кг.

153

ВН – Документарна потврда бање – запис на постојећој заветној табли: “Улпије Секундин, Маријус Валенс, Помпоније Хем, изаслани као римљански посланици да присуствују избору за конзула њиховога бившег колеге Северијана, вративши се неповређени, подигли су овај дар благодарности Кару, Валу и Валенсу, боговима и воденим божанствима...”

VI-XI ВЕК

ОР – Међу 32 места у Банату у којима се копало злато поменута су и насеља из Долине Бистре; међу њима и Охаба Бистра.

XI ВЕК

1028.

НК - Велика легенда Светога Гелерта наводи данашњи Нови Кнежевац под називом *Canysa*. Место се помиње у вези с ратом, који се водио између краља Стефана I и Ахтума, поглавице Потамишја. Према овом тексту, након првог окршаја, краљевска војска се повукла све до Кекењера, Сирига и Кањиже (Новог Кнежевца). Тамо је дочекала ноћ, а затим поново напала и поразила Ахтумове снаге на пољу код Нађес-а.

1072.

КО – Први писани податак о *Ковину* на обали Дунава. Приликом повратка из Ниша, краљ Шаламон и принц Геза прелазе Дунав код овог места, да би наставили свој пут према унутрашњости земље. У атару Ковина и данас стоји узвишица, на којој се простирала некадања тврђава, као на каквом острву. Ископавања су такође показала да најранији хоризонт овог утврђења потиче из XI-XII века.

1091.

НВ – Након пустошења Бачко-бодрошке жупаније, куманске трупе поглавице Каполча прешле су Тису код *Бечеја* (Новог Бечеја), да би наставиле пут према Бечекереку (Зрењанину) и Мезешомљо-у (Семлаку). Међутим, војска Владислава I (Светог) сустигла их је код речице Поганич (околина Тамиша) и уништила.

ХП ВЕК

1141.

СИ – Прва документарна потврда, у даровном спису краља Гезе II.

1154.

КО – Арапски географ са Сицилије, Идризи, помиње насеље Ковин под називом *Kaw.n.* Према писању арапског географа, Ковин је у то време велико и напредно насеље у приобаљу Дунава, с пијацама и занатским радионицама. Идризи такође бележи да се пут од Ковина даље протеже ка северу, према насељу Чанад (*Š.n.t.*), удаљеном четири дана хода.

ХШ ВЕК

1204.

КО – Краљ Емерик је у граду Ковину задржао легата римског папе, кардинала Леонтина, на путу према Бугарској. Угарски краљ је на овај начин хтео спречити да папа Иноћентије III прогласи за краља бугарског владара Калојана. Покушаји су остали безуспешни; Калојан је дошао до краљевске круне.

1209.

КО – Први документарни податак о Ковинској жупанији. Седиште жупаније је од самог почетка било у ковинском граду.

Око 1210.

НК – Анонимус (анонимни бележник Беле III) у свом делу *Геста Хунгарорум* помиње данашњи Нови Кнежевац под називом *Kenesna.* Према тексту, Мађари су преко овдашњег прелаза на Тиси доспели у Банат (крајем IX века). Касније је насеље понело назив Рев-Канижа, да би се разликовало од насеобине с друге обале реке, односно Старе Кањиже (данашње Кањиже).

КО – Под називом *Castrum Keue* Анонимус помиње у свом делу и средњовековни ковински град. По традицији, у овдашњем утврђењу се у IX веку од Мађара склонио кнез Глад (дукс Глад), који је владао територијом од Мориша до доњег тока Дунава (Оршаве). Након краће опсаде Глад се предао мађарској војсци, а град је препустио њиховим снагама.

1220.

СI – Поновна документарна потврда: *Chaak*.

1223.

НК – Краљ Андрија II дао је град Ковин у посед својој сестри Маргити, удовици византијског цара Исака II Анђела, заједно с мноштвом других поседа у Јужној Угарској; две године касније место прелази у посед Маргитиног сина Калојана.

1237.

НК – Повеље спомињу прелаз (*kovinu*) на реци Тиси наспрам данашњег Новог Кнежевца.

1243.

СI – Место је поменуто у наредби краља Беле IV у вези са утврђивањем градова на подручју.

1247.

СО – Први писани податак о *Чоки*. Под називом *Chaka* место се среће међу поседима жупана Понграца, пореклом из Чанадовог рода. Налазило се међу рибарским селима овог рода, заједно с насељима Ражан, Агар и Свети Никола (сада Остојићево). Рибњак насеља звао се *Pataktó*, односно друкчије *Csokató* (Чоканско језеро).

SM – 9. фебруар. Прва документарна потврда: *Zent Miklous*. Краљ Угарске Бела IV издаје документ којим потврђује поморишке поседе (међу којима и Велики Семиклуш) бана Коломана, из рода Чанадинаца. Докуменат се сматра могућом крштеницом Великог Семиклуша.

1256.

СО – 17. децембра сви чланови Чанадовог рода предстали су пред краља Бела IV, да би се извршила подела имања. Насеље Чока са оближњим рибњаком припало је синовима бана Келеменеша. Осим Чоке, њима су припала и насеља Ражан, Санад, Терјан, Варшањ, Падеј, Агар, Свети Никола, са свим рибњацима у околини.

1282.

СО – Током побуне куманског становништва у Поморишју, нека устаничка војска опустошила је околину Чоке. У овом догађају страдала је читава група рибарских и земљорадничких насеља у приобаљу Тисе (Еђхазашкер, Свети Никола, Баромлак, Чока итд). Ова

постошења је прекинуо краљ Владислав IV, након што је августа 1282. године на језеру Ход (код Ходмезевашархеља) уништио куманску војску.

1285.

CI – Место се среће у неком даровном спису.

CO – Краљ Владислав IV потврдио је старе поседе жупана Тамаша из Чанадовога рода. Међу њима су и села Чока, Ражан и Свети Никола, заједно са рибњацима Патакто, Чокато и Ражанто.

1288.

KO – Први писани траг о Ковинском архиђаконату. Споменути црквени округ првобитно се простирао од доњег тока Дунава све до Новог Бечеја и Арача. Касније је на северу овог округа формиран нови католички архиђаконат, који је понео назив Торонталски (Archidiaconatus Torunthal).

XIV ВЕК

1319.

ZI – Први писани податак о насељу *Свети Борђе* (данас Житиште). Назив је вероватно добио по заштитнику локалне цркве. Краљ Карло I је ово место из Ковинске жупаније даровао Тамашу Карталију, заповеднику града Иладије, и његовом брату Етели. Ова породица се касније у повељама наводи под називом Итебеји (по средишту њиховог властелинства)

1321.

BU – 26. фебруар. Прва документарна потврда; село је дато неким племићима.

1323.

GA – Прва документарна потврда: *Gotaal*.

1332.

JB – Прва документарна потврда: *Chumbul*.

1332-1337.

NK – Рев-Кањижа се у попису папске десетине наводи међу парохијама Чанадског архиђаконата. Њен парох је 1333. године платио 72 гроша, 1334. – 7½ гроша, а 1335. године – 1½ грош папског десетка.

NB – На списковима папске десетине 1332-1337. године бечејска парохија се води у Торонталском архиђаконату. Године 1333. тамошњи свештеник Петар (Petrus de Beche) платио је 28 гроша, односно 112 банских денара папске десетине. Био је то тада највећи забележени прилог у дотичном архиђаконату.

1333.

BO – Прва назнака о постојању места Бокше, у регистру католичкога Карашког деканата о убирању папске десетине.

SM – Назив места јавља се у регистру о убирању папске десетине.

1333-1335.

CI – Католичка парохија, свештеник Михаил.

1333-1337.

CI – Место се јавља у регистру о убирању папске десетине.

1334.

OV – Оравица је поменута у документима као *civitas*; такође и 1403.

SM – Записано је постојање римокатоличке парохије.

1337.

CO – Приликом поновне расподеле поседа међу члановима Чанадовога рода, део Чоке према пољима (њивама) припао је породици *Телегди*, а други део, према Тиси, породици *Макофалви*. Ове породице су поново населиле место.

1338.

SE – Први податак о насељу *Alakseg* из Ковинске жупаније, на месту данашњег Сечња.

1342.

NB – Први пут се помиње бечејска тврђава, која ће убрзо постати седиште средњовековне Торонталске жупаније (*castellanus de Beche*).

1343.

GA – Јављају се називи *Also* (Alsó) и *Felso* (Felső) *Gatal* (Доња и Горња Гатаја).

1355.

VA – Први писани податак о *Белој Цркви*, под називом *Feyereghaaz*. У то време насеље је припадало Крашовској жупанији.

1359.

RE – 29. август. Прва документарна потврда: Румуни племићи, браћа Карапет, примају од краља Угарске Лудовика I посед *Rukas*.

1360.

DE – Прва документарна потврда: *Deed*.

1366.

Краљ Лудовик I је у Ковину основао фрањевачки самостан. У следећим деценијама у овом самостану је деловао сиромашнији огранак фрањеваца (обсерванти).

1367.

ZI – Краљ Лудовик I је потврдио ранију повељу Карла I из 1319. године, на основу које је породица Итебеји дошла у посед насеља Свети Ђорђе (Житиште).

1368.

KO – 13. октобар. Током похода против влашког војводе, Лудовик I је боравио у ковинском граду.

1369.

BU – Јавља се под називом *Buzus*.

1376.

RE – Породица Гара подиже фрањевачки манастир поред Рекаша, југозападно, у насељу Cherry.

1378.

RE – Папа Урбан VI потврђује постојање манастира.

1385.

KO – Ковин је седиште *Ковинске кустодије* фрањевачког реда, којој, поред локалног самостана, припадају и самостани у Хараму и Еремењешу.

1386.

NB – Бранденбуршки надвојвода (каснији краљ) Жигмунд, привремено је град Бечеј дао синовима Иштвана Лошонција, Ласлу и Иштвану.

1387.

OV – У средњовековним документима Оравица је поменута као *castrum*.

1390.

CI – Место је даровано породици Пелечкеји (Pelecskei), која ће касније понети презиме Чаки (Csáky).

1392.

RE – У Рекашу је парох Јаков.

KO – У повељама Ковин се наводи као *Civitas Koviniensis*; тада почиње процват овдашњег градског насеља. Жигмунд ослобађа град од плаћања царине и тридесетине.

1396.

GA – У документима се јављају називи *Gatal, Gathal*.

1397.

KO – Ковин се у повељама спомиње као краљевска постаја за трговину сољу.

XIV век

OR – Место Охаба Бистра, на чијем се огњишту образовао садашњи град Оцелу Рошу, поменуто је у документима под називима *Bisthere* или *Bistra*.

Крај XIV века

CI – Град обновљен и утврђен; подигнуто утврђење с кулом.

XV ВЕК**1401.**

NK – Рев-Кањижа је напредно *трговиште*, у поседу породице Чаки. На основу извора с краја XV века, Шаму Боровски је саставио попис тамошњих становника мађарског порекла.

1404.

NB – Краљ Сигисмунд је склопио савез са српским деспотом Стефаном Лазаревићем и подарио му бројна насеља и жупаније по Угарској.

Међу дарованим насеобинама налазио се и бечејски град, који је српски деспот касније ојачао. Поменута утврда налазила се на ади на Тиси, али ближе банатској обали.

1405.

КО – Град Ковин је стекао право на одржавање вашара.

1406.

GA – Село је у власништву племића Ласла, сина Пазнадовог.

1411.

DE – Назив места под обликом *Ded*.

1417.

CI – У једном од својих пљачкашких похода Османлије стижу под зидине града.

1421.

CI – Град, иначе царинско место и трг, поново припада породици Csaky.

SM – 12. август. Сигисмунд, краљ Угарске, поклања чанадском бискупу Дожи Марцалију и његовом синовцу Владиславу више поседа у Торонталској, Тамишкој и Арадској жупанији.

1422.

RE – У Рекашу је парох свештеник Деметријус.

1423.

SE – Насеље *Алакseg* (на месту данашњег Сечња) посед је истоимене породице.

1427.

DE – *Kysded* (Мали Дед).

MN – У Старој Молдави, месту у саставу града Нова Молдава, гради се тврђава, коју ће после Турци разрушити у XVII веку.

1428.

КО – Краљ Сигисмунд ослобађа Ковин од плаћања дажбина, обезбедивши његовим становницима слободно рибарење и одржавање седмичних пијачних дана, као и право на слободан избор пароха и судије.

1430.

Краљ Сигисмунд поклања место звано Охаба Бистра синовима Петра Стојана: Ласлу Југи и Новаку Неготи; место је тада прозвано Неготешт, вероватно према власнику Новаку Неготи.

1435.

КО – Краљ Сигисмунд је становницима Ковина наметнуо обавезу одржавања и одбране тамошње тврђаве.

1437.

ВО – Помиње се место Васијова (*Wazylaw*) у Привилегованом дистрикту Капул Брзавеј.

1439.

КО – Због све чешћих турских упада, српско становништво Ковина се сели на север. Уз краљеву дозволу населили су дотад ненасељени део аде Чепел (на Дунаву), који је прозван *Kiskeve*, (Мали Ковин), односно касније *Rácskeve* (Српски Ковин).

1440.

NB – Насеље Бечеј ужива привилегије трговишта и постаје царинска постаја. *Бечејском властелинству* тада припадају следећа места: Арач, Ечехида, Аради, Сент Кираљ, *Bazsalhida* (Башаид), Бечекереке (Зрењанин) и Ендред.

1441.

NB – Према новом попису, Бечеју припадају следеће насеобине: села Ујфалу, Сент-Кираљ, Бодогасоњфалва, Сент Ендред, Вегење, Ечехида, Ирмеш, Чинград, Аради, и трговишта Бече, Арача, *Bazsalhida* (Башаид) и Бечекереке.

1446.

DE – Место потврђено у поседу племићке породице Јанкфи од Надлака (а по иним изворима у поседу Н. Јобађија Матка).

1450.

NB – На заповест земаљског сабора, Јанош Хуњади је одузео бечејски град од српског деспота Ђурђа Бранковића. У другој половини XV века утврда је дошла у посед краља Матије I.

1452.

ZI – Породица Химфи напада и разара насеље Свети Ђорђе (Житиште).

1453.

NK – Насеље Рев-Кањижа броји око 350-400 становника.

1458.

OR – 21. децембар. У документу писаном у Араду, Николаје од Бизере и Јаков од Раковице склапају споразум у погледу неких поседа у Темишварској жупанији, међу којима су набројани и поседи Alsoachowa (нестало насеље, у близини Глимбоке) и Zobadfalw, насеље које К. Сучиу идентификује као Охаба Бистра.

1459.

Михаљ Силађи је обновио ковински град и тамо поставио јаку посаду.

1478.

Земаљски сабор је наредио обнову ковинског града.

1479.

BU – 25. март. Село је у поседу више племића.

1481-1482.

SM – Кнез Павле (Kinizsi Pál, Pavel Chinezu) насељава у место велик број српских породица.

1482.

BU – Поновна документарна потврда.

1489.

JB – Постоје три села Жомбоља (*Csomboly*): Велики, Средњи и Горњи (*Nagy, Közép* и *Belső*).

NK – На основу оновремених повеља познајемо називе трију улица из Рев-Кањиже. То су: улице Кёр (Представа), Hosszú (Дугачка) и Halász (Рибарска).

1496.

DE – Место потврђено у власништву племићке породице Нађмихаљи (*Nagy Mihályi*), а према иним изворима, породице Михаља Чакија (*Csáki Mihály*)

XVI ВЕК

1508.

СО – Иштван Телегди је обновио своју поседовну повељу на насеље Чоку.

1509.

НК – Габор Чаки је власник Рев-Кањиже.

1514.

СИ – Утврђење нападају Дожини (Dózsa György/Gheorghe Doja) устаници.

РЕ – Дожина буна стиже до Рекаша.

1520.

ЈВ – У документима се јавља презиме жомбољске племићке породице: Csombolyi.

1522.

ВО – Царски капетан Ђорђе Раковски подноси извештај Његовом Величанству Фердинанду I и помиње замак у Бокши, што је под влашћу Лугожана и Себешана, који су зависили од Темишвара. У истом извештају Раковски саопштава да би “Бокша била подобна да се одавде управља Северинским Банатом”.

1534.

ВО – Четири племића, браћа Петар, Мартин и Василе Раковица, и Г. Врабије, на дан 4. децембра склапају писмену обавезу да “у миру и заједнички” владају “Бокшанским градом”.

1536.

СО – Естергомски надбискуп Миклош Олах (Nicolaus Olahus) наводи Чоку међу већим, насељенијим местима овог краја.

SM – Место помиње научник хуманиста, естергомски надбискуп Миклош Олах.

1548.

FA – Документарна потврда: *castellum Fagyath*; место с тврђавом.

1551.

NB – 15. септембра румелијски беглербег Мехмед паша Соколовић је опсео бечејску утврду, која се налазила на ади на Тиси, а заповедник је

био Габор Фигеди. Зидине дебеле до 3 метра и куле града непријатељ је тукао с 50 топова, а затим, четвртог дана, на јуриш заузео град. Посада је бројала 200 људи, и изгинули су сви до последњег.

1552.

CI – Османлије заузимају Чаково; место постаје седиште нахије.

DE – Место заузимају Турци.

JB – Ахмед паша разара место.

SM – Банат пада под Турке; они премештају седиште у Чанад. У Семиклушу је остао османлијски гарнизон и јаничарска школа.

Поглавље друго: Раздобље 1553-1716.

1554.

CI – Чаково има 26 кућа и статус града.

1556.

NB – На мапи Угарске Волфганга Лазиуса (1514-1565), на левој (банатској) страни реке Тисе убележено је утврђење *Beche* (данас Нови Бечеј).

1557-1558.

CO – У насељу Чоки пописано је 13 кућа, с мешовитим мађарско-српским живљем.

SM – Из турскога порезног тефтера произилази да је у месту било 30 кућа.

NK – У првом турском попису овдашњих насеља, који је извршен између 23. октобра 1557. и 12. октобра 1558. године, на тлу тадашње Чанадске нахије пописано је 62 насеља, са 1.980 домаћинстава. Међу насељеним местима је и Кањижа (некадашња Рев-Кањижа) са 85 кућа (50 старих, 35 нових). Становници су били Мађари.

1558.

MN – На огњишту садашњег града јавља се место Мудава.

1561.

CO – Насеље Чока прелази из руку Михаља Телегдија у посед Ласла Керечењија, заповедника града Ђуле. Након пада Ђуле у турске руке (1566), и овим местом су потпуно загосподарили Турци. Тада је и почело назадовање Чоке.

OR – Садашњи квартал Мал, саставни део града Оцелу Рошу, заведен је у списима као власништво племићке породице Бизереа.

1563.

BO – 15. јун. Ласло Керечењи (Kerecsényi László) подноси извештај краљу-цару о томе да је хајдучка пешадија тајно напала тврђаву Бокшу и отела је од Турака.

1566-1567.

NK – Кањижа се наводи међу насељеним местима *Чанадске нахије*. У насељу је пописано 49 кућа. • Произведено је 1.566 мерица жита. • Приходи Османлија од Кањиже износили су 31.065 акчи, што је била највећа добит у окружењу. Из Чанада, седишта санџака прикупили су само 22.928 акчи. • Остварени приход од скеларине износио је 20.000 акчи. Од тога је држава узимала 15.000 акчи, док је преосталих 5.000 акчи било подељено на плате скеларима и веслачима, којима је према томе, припадала свака четврта акча.

1567-1579.

NB – У оновременим турским дефтерима *Бечеј* (данашњи Нови Бечеј) спомиње се као трговиште, уједно и као центар истоимене нахије. Бечејска нахија се простирала од речице Аранке (Златице) на северу, до села Елемира на југу. Обухватала је два трговишта (Бечеј и Арачу), 23 села и 17 пустара.

SE – Међу насељеним местима Бечкеречке нахије наводи се село *Мали Сечањ* (данашњи Сечањ), у непосредној близини средњовековног насеља Алакseg.

ZI – На поседу Мехмед-паше Соколовића, међу насељеним местима наводи се и село *Свети Бурађ* (данас Житиште).

1569.

CI – Место има 63 куће.

1579.

NK – Спомињу се први виногради у Кањижи. Од убраног грозђа произведено је 135 пинти вина (1 пинта - 1.5 литра).

1579-1580.

NK – У Кањижи је пописано 59 кућа, а произведено 1.579 мерица пшенице. • Забележено је 330 кошница са пчелама. У месту и околини скоро сва домаћинства су држала пчеле. Мед је имао широку примену у исхрани, јер је био знатно јефтинији од шећера. • У кањишком крају био је изузетно развијен и риболов. Највише се рибарило по Тиси. Вредност улова продатог на кањишком пазару износила је 6.000 акчи, од чега је десетина припадала држави.

1580.

OR – Чиреша, такође кварт града Оцелу Рошу, поменута је у хроникама под називом *Cseres Bistra*.

1580-1581.

SM – У месту је много одгајивача оваца; заједно имају 2.171 грло.

1582.

CO – У Чоки су живела само четири српска пастира.

1585.

CO – На мапи Угарске Герхарда Меркатора (Gerhardus Mercator), међу насељеним местима Потисја убележено је и насеље *Czoka* (Чока). У близини се још налазе места Орозланс (Оросламош), Монстер (Канижа-Моноштор) и Зентел (Сентош). • На истој мапи, на левој (банатској) страни Дунава, убележено је насеље *Kewu* (данашњи Ковин). С друге стране реке убележено је место Зендереин (Смедерево).

1587.

OV – У документима из времена османлијске управе подручјем, Оравица се наводи под називом Куршумлија (*Kursumlja*), а облик Оравица (*Orawitza*) је понемчени назив којим су место прозвали Аустријанци.

1594.

BO – У “жалби” упућеној принцу Жигмунду Баторију, темишварски беглербег Синан-Сафи паша тврди да се “у принциповој земљи настајују разбојници, који су прегазили Бокшу, Фаџет и Марџину”.

FA – Трансилванска опсада утврђења.

1595.

FA – Трупe Ђерђа Борбеља (Borbély György), лугошко-карансебешког бана, ослобађају тврђаву; за заповедника је именован мештанин Стефан Бекеш (Békés István/Stefan Beches).

BO – 8. јул. Нови северински бан Ђерђ Борбељ напада Бокшу “бомбардујући је из 27 топовских грла”. Након заузимања тврђаве, продаје је карансебешком племићу Ференцу Фодору за 3.000 форинти.

1597.

BO – Даровним писмом принц Жигмунд Батори изузима општине Биниш и Доклин од припадности Бокши и поклања их Николају Њагулу из Карансебеша. Град Бокша, заједно са замком, поклоњен је

Андрашу Барчају, који, међутим, не преузима власништво, него град уступа Турцима.

DE – Принцип Трансилваније Жигмунд Батори поклања место верном племићу Ђорђу Марнаховиту (Marnachovit).

FA – Поменут званичник града званог *Fachyath*.

1598.

NK – Због сукоба Турака са ердељским кнезом, мађарско становништво било је изложено погромима, па је бежало из својих села. Према изворима, становници Мале Кањиже су се склонили преко Тисе и заједно са избеглицама из суседног Фелдвара населили у оближњем Мартоношу.

1599.

FA – Фаџетски дистрикт је припојен Лугошко-Карансебешком Банату.

XVI век

OR – Потврда да се град Оцелу Рошу развио на огњишту места Охаба Бистра.

1600.

MN – Прва документарна потврда места Нова Молдава под називом *Мудава*.

XVII ВЕК

1602.

FA – Темишварски Бекташ паша опседа тврђаву с 20 топова, 500 пешадијанаца и 250 коњаника, и заузима је.

1604.

BO – Тврђава Бокша поново пада под Турке, али не за дуго; августа исте године принцип Жигмунд Ракоци поклања тврђаву заједно са селима Кадар, Изгар и Дубоз, „фамилијару града Лугожа, Иштвану Тромбиташу“; изгледа да овај даље влада њоме.

1605-1606.

CI – Османлијски хроничар Кирими помиње Чаково.

1606.

NK – Кањижа се у документима и на географским картама наводи као *Мала (Küçük) Кањижа*.

1607.

ВО – Поменуто је турска владавина над тврђавом Бокшом.

1616.

ГА - 14. јун. Саобразно споразуму, принцип Трансилваније Габор Бетлен уступа Османлијама подручје Фаџета.

1647.

НК – Кањижа се у изворима поново спомиње као насељено место.

КО – На мапи Угарске коју је израдила Картографска фирма Влаеи, поново је убележено насеље *Kewu* (Ковин), заједно са суседним местом *Хором* (Банатска Паланка).

1650.

РЕ – Фрањевци извештавају да у Рекашу нема парохијског свештеника.

1658.

ВО – Принцип Акош Барчаји (Barcsay) уступа Лугошки и Карансебешки Банат Турцима, укључујући ту и тврђаву Бокшу.

1659.

ВО – Браниоци дижу у ваздух тврђаву Бокшу, не желећи да буде коришћена од Турака.

1660.

НВ – У децембру 1660. године калуђери Пећке патријаршије кренули су у обилазак српских насеља у Банату у намери да прикупе црквене прилоге. Почетком фебруара 1661. године, на свом 51. конаку, боравили су у насељу Арача, где су их посетили и становници оближње вароши *Бечеј*. Заједно са становницима насеља Галад, и они су приложили знатне прилоге Пећкој цркви.

1660-1664.

ДЕ – Место поменуто у путопису османлијског хроничара Евлије Челебије.

ГА – Османлијски путописац Евлија Челебија посећује тврђаву и препричава романтичну повест о њеним почецима, али пружа и тачан опис: грађевина квадратног облика, лепа и отпорна. Има диздара

(заповедника), 300 одабраних нефера (војника) и довољно складишта муниције. На западу је капија за излаз према равници.

1666.

NB – Приликом обиласка банатских насеља, турски путописац Евлија Челебија (1611-1679) бележи о вароши Бечеј да је то пријатно и лепо насеље, с великим баштама и виноградима. Уједно бележи, да се у читавом крају гаји веома слатка и укусна диња и да се товар овакве диње продаје за само пет пијастера.

1667.

FA – Извесни Али је ага (заповедник) тврђаве Фаџет.

1689.

VH – Имре Текел (Imre Thököly), предводник антихабсбуршке побуне у Трансилванији, након што је заузео Мехадију, бележи у свом дневнику: "...и сâм сам се вратио... кроз високе планине и стење, да посетим познату бању...", што је доказ да је Херкулска Бања већ била чувена.

1689, 1695.

SM – Због борби између царских хабсбуршких и османлијских трупа, село поново скреће пажњу на себе, као место за пролазак и стационирање војске; остаће под Османлијама све до јесени 1716.

1690.

OV – Прва документарна потврда (Марсиљијев попис).

1690-1697.

FA – Према Марсиљијевом попису, Фаџетски дистрикт има 42 куће.

1695.

AL – Кроз Алибунар су прошле трупе турског султана Мустафе II на путу за град Липову. То је први писани траг о месту. Назив вероватно потиче од турског израза *Али бинар* (Алијев бунар)

BO – Током аустријско-турског рата из 1695. године Бокша поново потпада под турску власт; Арнаут паша осваја замак.

NC – У мочварама надамак данашње Нове Црње, 26. августа 1695. године одиграла се битка између аустријске и турске војске, која је однела бројне жртве с обе стране. Царска војска је игубила 2.000

пешадинаца и 1.146 коњаника, док је султанова војска имала око 8.000 погинулих. На страни царске војске у окршају су учествовале и српске снаге предвођене Јованом Монастерлијом.

1697.

СО – После сенћанске битке, на огњишту старог насеља Чока насељавају се српски сточари.

НК – Мала Кањижа је имала значајно место у ратним операцијама против Турака у Великом бечком рату. Део аустријских снага предвођен генералом Рабутином прешао је Тису преко малокањишкога понтонског моста, да би се придружио војсци Евгена Савојског.

ОВ – 6/7. март. Учењак Лујђи Фернандо гроф Марсиљи (Luigi Ferdinando conte de Marsigli), кога је бечки цар упутио у Банат, још неослобођен турске управе, заноћио је у Оравици “у кући римокатоличкога пароха”. То је први документарни помен насеља, које је, сигурно, старија насебина.

1699.

НВ – Карловачким миром, Банат је остао у турским рукама, али су, по одлукама овога мировног споразума, порушена сва утврђења на овом простору. Међу утврђењима срушеним 1701. налазила се и бечејска тврђава, чију је основу и димензије раније забележио генерал Марсиљи.

1699-1700.

ОР – У документима место се помиње као Охаба Бистра.

Крај XVII века

МН – Турци разарају тврђаву.

XVIII ВЕК

Почетак XVIII века

ОР – Због потребе за радном снагом, пресељени су колонисти из Бокше и Решице у место Охаба Бистра. Први коонисти, већином Немци, настанили су се у близини металуршког уређаја.

1701.

СИ – На основу Карловачког мира из 1699. године, руше се градска утврђења.

1702-1707.

AL – Алибунар је важна војна постаја (мензилана) на друму за Панчево; у постаји се налази 30-40 турских војника, који одржавају ред у месту и чувају пут.

1703.

OV – Први помен римокатоличке парохије. Било је рудара католика, пресељених из Трансилваније. Римокатоличког свештеника је упутила Чанадска бискупија.

1707.

FA – Побуњеници (куруци) Ференца Ракоција II (Ferenc Rákóczy II) стижу на подручје Фаџета.

1716.

CI – Уз мештане Румуне и Србе насељавају се и Немци.

Поглавље треће: Раздобље 1717-1779.

1717.

AL - Аустријске власти су у Алибунару пописале 32 домаћинства.

BA – Бела Црква има 450 становника (немачких колониста).

BO – Сходно хабсбуршким управним актима, Румунска Бокша има 82, а Васијова 32. куће.

OV – Првих 13 породица колониста из Тирола (рудари) стижу у Оравицу; за њима следе породице из Бохемије (рудари и топионичари), које су распоређене у Оравицу, Бокшу и Догнечеу.

BO – У Бокши се гради прва висока пећ за топљење гвожђа. Погон, по којем је околно подручје у Бокши названо Алтверк (Altwerk), имао је уређај за топљење, ливење и ковницу, а као покретачку снагу користио је хидраулични пад реке Брзаве.

BU – Јавља се под називом *Busiesch*, са 36 настањених кућа.

CO – У Чоки је забележено 40 српских пастира.

FA – Хабсбуршки попис у дистрикту бележи 103 села са 1.958 кућа.

GA – Место *Gateu* у Чаковачком дистрикту.

NB – У коморском попису, међу насељеним местима Бечкеречког округа налази се и *Турски Бечеј* са 20 кућа.

NK – Турска Кањижа са околином ушла је у састав Хабсбуршке Монархије и потпала под новоустановљени Чанадски округ. У насељу је одмах извршен попис становништва. Мештанима је уз то наметнута ратна контрибуција и натурална дажбина. Војска је отимала стоку и храну од житеља, а команданти су терали мушкарце да вуку бродове и носе ратни материјал. У насељу је пописано 40 кућа.

OV – Општина Оравица записана са 77 кућа.

OV – 17. децембар. Цар Карло VI потписује *Патент* (указ) о насељавању Брдског Баната, у виду реорганизовања тамошње рударске индустрије.

1718.

OV – У Оравици се гради прва висока пећ за топљење гвожђа.

SM – Велики Семиклуш постаје седиште Чанадског среза; граде се нова управна здања.

OV – 24. април. Александер фон Каланек, оснивач Комисије за реорганизовање рударских предузећа, посећује Оравицу, где затиче два напуштена рудника бакра, римокатоличку цркву, зидану и веома оштећену, и многе ине сакралне зграде.

OV – 29. јун. Пристиже повећи транспорт радника; 36 их је на броју, од чега су 24 Немци. Међу њима су два мајстора топионичара и један ковач.

1718-1774.

CI – Чаково је седиште хабсбуршког дистрикта.

1719.

OV – 28. јун. Гувернер Баната Клаудије Флоримунд Мерци добија наредбу о експлоатацији руде у Оравици, Чиклови и осталим местима богатим рудом у Монтанском Банату.

1720.

BA – Залагањем аустријских власти почело је сађење дудових младица у околини Беле Цркве. За уништавање дудових садница прописане су веома строге казне, које су предвиђале чак и смртну казну.

CI – Оснива се немачка школа.

CI – Заснива се поштанско звање.

DE – Започиње насељавање Немаца; први учитељ: Хенрик Милер (Müller).

FA – У месту поменут млин.

OV – У месту именован први римокатолички свештеник: бенедиктинац Волфганг Хајдигер (Heidiger).

OV – 6. септембар. Пристижу 134 радника рудара из Тирола.

1721.

OV – Рударски мајстор Шуберт (Schubert) именован је за предводника рударске експлоатације у Оравици.

RE – Немачка насељавања захватају и Рекаш.

1722.

BO – Барон фон Ребентиш (Rebentisch) извештава Дворску канцеларију да би само с рудом идентификованом у Бокшанском дистрикту могло радити 10 високих пећи.

BO – Због поплава с краја 1722. године фабрика у Бокши се премешта на нову локацију, названу Нојверк (Neuwerk). Као последица

пристизања нових колониста, на подручју се заснива нова засебна насебина: Немачка Бокша, звана још и Монтанска Бокша.

FA – Гради се мануфактура за израду ћебади.

OV – Одобравају се своте новца за градњу кућа у Оравици. Исте године стиже бродовима Дунавом 450 особа из Тирола; већина их је из места: Schwaz, Brixlegg, Hall, Kramsach, Jenbach, Wiesing, Wildschönau, Maurach.

1723.

BU – На Мерцијевој мапи село је уписано као *Busiesch*.

FA – Ради царска стругара за обраду дрвета.

GA – На Мерцијевој мапи село је уписано као *Gatey*.

JB – На Мерцијевој мапи место означено као ненасељено.

MN – У месту се гради прва висока пећ за топљење гвоздене руде.

MN – На некој мапи, будућа Нова Молдава уписана је под називом *Pesneak*. Изгледа да су постојала два насеља: *Бошњак* и *Барон*; њиховим спајањем образована је садашња Нова Молдава.

OV – У Оравици се заснива Више рударско звање за сва предузећа у Оравици и околини.

1723-1725.

AL – На Мерцијевој мапи Баната Алибунар је убележен као насељено место.

JB – Шумбул (*Schumbul*) је опустошено место.

NK – Турска Кањижа је постала седиште Потиског среза, с бележником и цариним, а касније је у месту установљена и поштанска служба. Овом срезу су припала насеља: Турска Кањижа, Падеј, Чока, Санад, Ђала, Оросламош, Потиски Свети Никола, Сириг, Деска, Јозефово и Сентиван.

ZI – На Мерцијевој карти Баната убележен је и назив *St. Czurcz* (Житиште), на месту велике пустаре. Комора је ову пустару предала на коришћење граду Бечкереку.

1724.

CI – Пристиже нових 40 породица немачких насељеника. Оснива се римокатоличка парохија.

DE – Јавља се садашњи назив: *Дета*.

DE – Гради се римокатоличка црква.

FA – Зацртан је први поштански пут према Трансилванији, с пролазом кроз Фаџет, где је истовремено и царинска постаја.

SM – Место постаје седиште Ерарског звања и седиште Банатске војне благајне.

SM – Отвара се фабрика пива.

1724-1733.

OV – Истовремено с развојем рударства, на улазу у Оравицу су уређена два језера.

1725.

DE – Први записи у римокатоличком парохијском регистру.

1726.

CI – Чаково је гарнизонски трг.

NB – Становништво насеља Араче, које је било веома удаљено од реке Тисе, пресељено је на периферију Турског Бечеја, на потес између срушене бечејске тврђаве и језера *Baktó*. Ту је формирано ново насеље, које је понело назив *Врањево*.

1727.

DE – Прва католичка вероисповедна школа.

MN – У месту ради мануфактура кожарства.

NK – Због епидемије колере и исељавања становништва у друге делове Баната, број домаћинстава у Турској Кањижи се током године смањио на 30.

SM – Место има 57 кућа.

1728.

CI – Заснива се школа.

MN – Под аустријском влашћу поново отпочињу рударски радови: копа се сребро, гвожђе и бакар посебног квалитета.

1729.

OV – У Оравици се оснива занатлијска школа за металне раднике потребне рударству. Исте године пристиже још 59 Тиролаца.

OV – Оравица има 813, Догнечеа 550 а Бокша 50 становника.

1730.

OV – Оснива се Врховно звање рударства.

1732.

OV – Чанадски бискуп фон Фалкенштајн осветио је римокатоличку цркву (градња је отпочета 1718. године по наређењу цара Карла VI).

1732-1741.

CI – Гради се прва римокатоличка црква.

1733.

CI – Насељено 20 породица из Италије и Шпаније, које се баве гајењем дудова и производњом свилених чаура.

FA – Масивно се саде дудови за производњу свиле.

OV – Зид се римокатолички парохијски дом, једно од најстаријих здања у Оравици.

OV – У Чиклови-Оравици бива прва штрајкачка акција на територији данашње Румуније. Вође штрајка – тројица Румуна – примерно су кажњене.

OV – Оснива се католичка основна школа.

FA – Октобар. Заснива се римокатоличка парохија.

1733-1736.

FA – Зид се римокатоличка црква (на месту садашњег парохијског дома).

1734.

BA – Бела Црква има 990 становника.

1735.

NK – У Турској Кањижи је подигнута школска зграда од набоја, прекривена трском.

1736.

VH – Иницијативом гувернера Баната, аустријског генерала Андреаса Хамилтона, отпочиње обнова и модернизација бање, приступних саобраћајница и грађевина.

BO – Бокшанске високе пећи продају се условно приватницима, а ливнице се издају под закуп.

OV – Оснива се Завод за међусобно потпомагање.

1737.

BO – Током рата с Турцима, уређаји у долини Брзаве су разорени, напуштени, а подручје је расељено.

OV – Учешће мештана Оравице у буни против Хабсбурга.

1737-1738.

MN – Становници учествују у антихабсбуршкој буни.

1738.

CI – Османлијске трупе пљачкају Чаково.

DE – Османлијски упад.

DE – Епидемија куге.

NK – Због појаве куге у Банату, на речном прелазу код Турске Кањиже успостављен је контумац, да би се спречило ширење болести у Бачку. Карантин је продужен на 42 дана, трговина је успорена, а путовања становништва обустављена.

OV – Отвара се основна школа.

1738-1739.

CI – Епидемија куге.

FA – Епидемија куге.

NK – Епидемија куге.

OV – Турска инвазија у Банату. Оравица је опљачкана; харали су и Турци и пљачкашке банде које су их пратиле. Домаћинства су опљачкана. Римокатоличка црквица код места Кројцвизе (*Kreuzwiese*) је запаљена; у пожару умире свештеник Георг Шулер са извесним бројем жена и деце. Спаљени су, такође, матични регистри те цркве. Црква у долини (садања) је опљачкана. Тиролско и немачко становништво се склања на подручје према Темишвару, Араду и Перјамошу.

1739.

BA – Седиште Новопаланачког дистрикта је премештено у Белу Цркву.

FA – Током лета Османлије нападају и пљачкају Фаџет; спаљују католичку цркву.

GA – Народну буну на овом подручју предводи хајдук Павел Дарабанцу из Гатаје. Они нападају више места и изгоне тамо насељене немачке колонисте. Царске трупе их побеђују и, током октобра, 15 вођа је погубљено у Денти.

OV – Са економског становишта Оравица брзо напредује, граде се пећи за топљење метала. Прва висока пећ је пуштена у рад 18. новембра.

FA - Јануар. Лугошка милиција упућена је на ово подручје да би казнила побуњенике.

VO – 1. септембар. По потписивању Београдског мира, поново отпочињу рударске експлоатације у Банату. У свом извештају, Игнац фон Борн истиче јадно стање експлоатација у Бокши, настало због сече шума; исте године у извештају се захтева проширење експлоатација узводно, те је потписан акт за оснивање фабрика у Решици.

OV – 15. октобар. Званично је проглашена епидемија куге.

1740.

CI – Пристиже 10 породица колониста.

CI – Отпочиње изградња касарне.

RE – Заводе се матични протоколи католичке парохије; парох је Немац а капелан Шокац. Богомоља је капела брвнара посвећена Светом Јовану Непомуку.

RE – Прва римокатоличка црква; брвнара.

RE – Поменуто је прва бабица: Лујза Гашпаровић.

Око 1740.

CI – Рођен је српски просветитељ Доситеј Обрадовић (око 1740-1811).

1741.

Нова Молдава постаје једно од четири монтанистичка звања у Банату.

1743.

VH – Излази дело Паскалиса Карофилуса *De usu presentatia thermarum Herculanarum quae nuper in Dacia Traian detectae sunt*, у којем су детаљно приказане термалне воде Херкулске Бање.

CI – Прва позната апотека; била је војна, касарнска.

OV – Прва православна црква у Румунској Оравици, посвећена Светом Пророку Илији. Раније је на том месту постојао стари манастир, који беху подигли монаси из манастира Мракуње (поред Оградене; сада је под водама акумулационог језера на Дунаву).

SM – Пописано је 248 православаца, Срба и Румуна, који су плаћали на име пореза 1.425 форинти и 30 крајцара.

1746-1748.

RE – Поменут је учитељ (*Ludimagister*) из редова католичких кантора.

1750.

KV – Ковачица је коморска пустара, а закупац је Закупничко друштво мађарских коморских пустара.

SM – Сходно документима, у месту се срећу српске породице, те неколико немачких и мађарских.

SM – Рођен је Миклош Реваји (*Révai Miklós*, 1750-1807), свештеник пијариста, лингвиста, универзитетски професор, аутор енциклопедија, једна од истакнутих личности мађарског просветитељства. У раздобљу 1803-1806. поставио је темељ модерној мађарској лингвистици.

Око 1750.

OV – Пошто је Олтенија постала аустријска територија, настала је могућност да у Банат дође више породица из Олтеније, које су се у Оравици и Чиклови бавиле крчењем шума. кирицилуком и припремом дрвеног угља потребног за топионице. У Оравици Олтенци су се настањивали у долини Огашул Маре и на северу долине Оравица Фурвезен (Fuhrwesen, Forviz), што значи кирицилук. Велики део њих образовао је основно становништво места Чиклова Монтана.

1751.

BA – У Белу Цркву је досељено 270 Срба, 60 кућа.

1751-1752.

KV – У Ковачици се насељавају српски граничари из Потисја и Поморишја.

1751-1760.

ZI – На месту старог Сентђерђа (садањег Житишта) Комора насељава око 1.000 Срба граничара.

1752.

NB – У Врањеви се насељавају и српске граничарске породице из Бачке.

NK – У Турској Кањижи почела градња царинарнице, која је требало да буде истоветна са зградама у Бечеју и Новом Сегедину. • На узвишењу јужно од Турске Кањиже (поред Тисе), насељени су српски граничари из Потисја и Поморишја, а ново насеље названо је *Јозефдорф*, (Јозефово). Данас је то део Новог Кнежевца.

SM – Пристижу 42 породице немачких колониста из Ренаније и настањују се у Алтгасе, ударајући тиме темељ познијој општини Немачки Велики Семиклуш.

1753.

FA – Фаџетски кнезови су Опра и Јанош.

1754.

BO – У Бокши ради школа на мађарском језику.

1755.

VH – Лађа натоварена једним саркофагом и двама Херкуловим статуама, римљанским споменицима откривеним у Херкулској Бањи, потопила се у Дунаву надомак Будимпеште.

1761.

GA – Среће се назив *Gattay*.

JB – Предиум *Czombol*.

MN – Нова Молдова је поменута као *Bosneak*.

OV – Рударска управа Баната премештена је из Темишвара у Оравицу, будући подређена бечкој Дворској комори за ковнице новца и рударство.

1762.

SM – Пописано је 327 католика; након колонизације њихов број је порастао на 685.

1762-1769.

AL – Прокопан је такозвани Терезијански канал, с циљем одвођења вода из алибунарске мочваре; успех је био само делимичан.

1763.

DE – Насељене су талијанске и немачке породице.

OV – Едвард Винтер оснива у Оравици “приручну апотеку”, најстарију монтанистичку (рударску) апотеку. Године 1790. апотекар Јоханес Ледерер заснива апотеку у згради данашњег Музеја фармације. Од 1796. породица Кноблаух постаје сувласник. Након што је апотеку 1818-1820. откупила апотекарска “династија” Кноблаух, апотека је названа “Код црног орла”. Данас је у њој Историјски музеј монтанистичке фармације.

OV – Позоришна дружина Антона Ајнтрахта (Eintracht) приређује представе у Оравици, у дворани импровизованој у поштанском здању.

1765.

FA – Фаџет је седиште управног округа са 33 села.

SM – Велики Семиклуш постаје седиште среза (дистрикта).

1766.

JB – 11. јун. Бивши предијум је насељен Немцима из Баварске, Баден-Виргенберга; они заснивају две насеобине: Хацфелд (Hatzfeld) и Ландестрој (Landestreu).

1767.

JB – Антихабсуршка побуна.

1768.

AL - Престолонаследник Јосиф II је боравио у Алибунару 17/18. маја. Том приликом је обишао алибунарску и иланджанску мочвару.

CO – Пре обиласка места сенћанске битке, престолонаследник Јосиф II боравио је у Чоки.

DE – Зида се римокатоличка црква.

JB – Две дотадање насеобине се сједињују под називом Хацфелд.

NB – Престолонаследник Јосиф II посетио је Турски Бечеј, где је и преноћио.

RE – Прва позната епидемија маларије у Рекашу.

OV – У Оравици одлучују оснивање фабрике за прераду гвожђа у Решици.

OR – У Охаби Бистри се оснива 12. компанија 13. Влашко-Илирске граничарске регименте. Седиште граничарског заповедништва у Охаби Бистри налази се у згради у којој је данас седиште Шумарског округа.

FA – Април. Савладар Јосиф II је преноћио у Фаџету.

SM – 20. април. Савладар Јосиф II посећује Семиклуш, а то сведочи о управном, економском и војном значају места.

1768-1771.

CI – Гради се заједничка (садања српска) православна црква.

1769.

AL – Алибунар је са околним насељима припојен територији Немачко-банатског 12. пука и све до 1872. године остао је у Војној граници.

FA – Обркнез Фаџета Атанасије Петрашку учествује у избору православног митрополита.

RE – Отпочиње градња нове римокатоличке цркве.

RE – Епидемија великих богиња; умире 33 детета до седмогодишњег узраста.

1769-1772.

CI – Чаково има 433 породице и атар од 3.687 јутара.

1770.

CI – Савладар Јосиф II посећује Чаково.

SM – Место има 711 породица и атар од 21.426 јутара.

1771.

MN – У Новој Молдави ради 18 галерија за копање руде.

MN – Прва документарна потврда места Нова Молдава.

1772.

ВН – Савладар Јосиф II посећује Херкулску Бању и околину.

ВН – Бечки лекар Кранц (Krantz) врши анализу вода донетих из Херкулске Бање и објављује упадљиве резултате, што је имало посебног одјека у читавој империји.

1773.

ВН – Престолонаследник Јосиф II по други пут, на путу за Меленце и Бечкерек, пролази кроз Турски Бечеј.

НК – У Турској Кањижи су заведене матичне књиге римокатолика, на латинском језику.

ОВ – У Оравици се оснива Ерарска шумарска експлоатација, која ће касније постати Шумарска управа.

АН – 24. јун. Прве породице аустријских колониста стигле су на садашњу територију места и засновале радничку колонију Штајерер-Дорф (Steierer-Dorf), потоњи Штајердорф.

1774.

ВА – Бела Црква је прикључена Илирско-влашкој регименти.

ФА – Оснива се вероисповедна школа.

ГА – Почетак румунске православне вероисповедне школе.

НК – Јозефово (део Новог Кнежевца) и Српски Крстур су изузети из Потиског среза и прикључени новоформираном Великокикиндском привилегованом дистрикту. Јозефово је уочи укључивања у дистрикт имало 71 кућу.

РЕ – Заснива се Удружење за помоћ при сахрањивању.

SM – Сходно спису J. J. Ерлера о Банату, у месту станују Румуни, Срби и Немци.

АН – 25. јул. Обављено је прво венчање у новооснованом месту Штајерер-Дорфу.

1775.

AL – У Алибунару је прорадила немачка основна школа.

ВА – Штаб Илирско-влашке регименте, Ратни комесаријат и Благајна смештени су у Белој Цркви.

НК – Завршена је школска зграда, саграђена од набоја и покривена трском, с једном учионицом и станом за учитеља. Школска година је трајала од половине новембра до марта, а неки пут и само до половине фебруара.

АН – 1. јануар. Рађа се прво дете у Штајерер-Дорфу.

1776.

AL – На мапи западног Баната у околини Алибунара убележене су и трасе некадашњих Римских шанчева.

BO – Уз помоћ цркве, у Бокши се оснива румунска школа.

BU – Оснива се школа.

1777.

BA – Бела Црква има 2.798 становника.

CI – Помиње се ново католичко гробље.

NK – Јозефово има 524 становника.

OV – Оснива се прва румунска основна школа.

RE – Издао је декрет *Ratio Educationis* о основној настави. У Рекашу и даље ради школа на немачком језику; учитеља издржава заједница.

RE – 9. март. Отвара се садашње католичко гробље.

1778.

VH – Свештеник Самојло Поповић и Игњатије Санда из Мехадије улазе у Разбојничку пећину из Бање Херкулес и тамо налазе бројне старе археолошке предмете од метала, целокупне тежине 13 ливра (око 6,5 кг).

Поглавље четврто: Раздобље 1779-1867.

1778-1879.

SM – Место припада Торонталској жупанији.

1779.

CO – Чока улази у састав Торонталске жупаније.

JB – Као и цели Банат, место потпада под угарску управу.

NK – Потиски срез са седиштем у Турској Кањижи укључен је у Торонталску жупанију и преименован у Турскокањишки. Део насеља под називом Јозефово ушао је у склоп привилегованог Великокикиндског дистрикта.

OV – Као коморско власништво, Оравица се још називала и Коморском Оравицом.

SM – Велики Семиклуш постаје седиште среза са 22 подвлашћена места.

1780.

VH – Објављена је књига Франческа Гризелинија *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats* (Покушај писања политичке и природне историје Темишварског Баната), у коју је, осим детаљног приказа римљанских старина откривених приликом градње лечилишта, укључен и физичко-хемијски опис термо-минералних вода.

CI – Образује се Јеврејска заједница.

NK – Катастарска општина Турска Кањижа располагала је са 2.190 јутара ораница, 617 јутара утрине, 306 јутара пашњака и 141 јутром винограда.

1780-1785.

FA – Немачки путописац Јохан Леман (Lehmann) описује Фаџет: То је леп равничарски град. Место је богато због сточних вашара који се овде одржавају. Град је румунски, има више од 200 кућа и 2 цркве. Фаџетска гостионица је најлепша, најчистија и најпространија на читавом путу од Темишвара до Сибиу-а.

1781.

BO – Основана је Фабрика металних конструкција у Бокши.

JB – Генерал Јожеф Чеконић узима у закуп посед Хацфелд.

NK – У Турскокањишком срезу одржане су лицитације пустара. Турску кањижу је купио Марко Ђурковић Сервијски за 90.000 форинти. Купци пустара, без обзира на веру и националну припадност, стекли су мађарско племство.

OV – Отпочиње градња православне цркве у Монтанској Оравици; завршена ће бити 1784. Задужбинар је био трговац Хаџи Димитрије Николај, Цинцарин из Касторије (Македонија), имигрант у Оравицу.

OV – Гради се унијатска црква.

ZI – Насеље Сент Ђерђ (Житиште) припада властелинској породици Киш из Елемира.

SM – 1. август. Браћа Нако, Цинцари пореклом, купују посед којем је припадао и Велики Семиклуш, плативши 405.732 форинте. Породица ће допринети економском, друштвеном и културном развоју места.

1782.

BU – Јављају се немачки колонисти.

NB – Породица Шишањи (Sisányi) добија у посед Турски Бечеј.

1784.

FA – Раздваја се Румунски Фаџет од Немачког Фаџета.

OV – Зид се православна црква у Монтанској Оравици; осветио је Викентије (Поповић), епископ вршачки.

1785.

OV – Две засебне насеобине, Румунска (Коморска) Оравица, документарно поменута 1780, и Немачка или Монтанска Оравица, обе распрострањене у долини дугој 5,5 км, постепено се сједињују под јединственим називом Оравица.

RE – У Рекашу умире 266 особа, од тога 121 од некакве редње.

1786.

AL – У Алибунару је подигнута нова зграда немачке основне школе.

AN – Отпочиње градња прве римокатоличке цркве и прве школе у месту.

JB – 6. фебруар. Жомбољ добија право одржавања вашара.

1787.

FA – Фаџет има право на 8 вашара годишње.

SM – Место има право да годишње одржава пролећни, летњи и јесењи вашар.

CO/NB/NK/SE/ZI – Према попису, Чока има 1.191, Турски Бечеј 3.153, Турска Кањижа 1.735, Сечањ 982, а Житиште 1.230 становника.

1788.

ВН – По избијању аустријско-турског рата, Османлије нападају и спаљују Оршаву, заузимају Мехадију, разарају лечилиште у Херкулској Бањи.

DE – Последњи пут Османлије пљачкају Дету.

1788-1789.

ВА – 20. септембар. Током последњег аустријско-турског рата Бела Црква је спаљена од стране Турака.

ВА – Царска војска се вратила у место 19. октобра. • Аустријски цар Јосиф II је извршио војну инспекцију дунавског кордона, а престолонаследник Франц је за то време боравио у Белој Цркви.

1789.

OV – Установљен је Монтански дистриктски суд у Оравици.

1790.

AN – Матијас Хамер открива у Андрејевој долини (сада Сигисмунд) камени угаљ високог квалитета. Легенда и истина: на месту где су свиње разриле земљу, деца Матијаса Хамера су запалила логорску ватру, која се није могла угасити. Претраживањем локације, нађено је сјајно камење, а то је, у ствари, био камени угаљ.

1791.

CI – Насељава се 27 породица Словака.

RE – У Рекашу постоји хирург и бабица.

RE – Поштанска кола пролазе кроз Рекаш.

JB – 25. август. Жомбољ добија право на одржавање седмичних и годишњих вашара.

1792.

AN – Отпочиње рударска делатност у Штајердорфу-Анини.

1793.

CI – Рођен је Димитрије П. Тирол (1793-1857), историчар, лингвист, члан Друштва за историју и древности у Одеси, један од првих 8 чланова Друштва српске словесности (Српске академије) у Београду.

OV – Власник Петер Ајрих (Eirich) уређује у згради оравичког хотела “Круна” сталну позоришну дворану, у којој ће наступати путујуће позоришне дружине.

OV – У Оравици се оснива латинска школа, то јест четвороразредна гимназија “Regium Institutum Oravicensae”. Ту школу је држава новчано потпомагала до 1854. године, а затим је укинута због недостатка фондова.

1794.

CI – Попис у Чакову: 491 породица (око 3.000 душа), 509 кућних бројева, од тога српска 263, румунских 117, немачка 103.

SM – Прва синагога за овдашње јеврејско становништво.

1794-1797.

GA – Гради се православна црква.

1795.

CI – Отвара се прва грађанска апотека, “Света Тројица”, девета у Банату.

FA – Католичка црква опремљена првим оргуљама, са шест регистара.

1796.

OR – На огњишту места Охаба Бистра, на падинама брда Фердинанд, извесни Мартин Мартиншиц (Martinschitz) поставља ковницу, тачније: хидраулично покретани ковнички чекић, започињући прераду гвожђа на подручју. Тиме је потврђено настајање Фабрике челика и ваљаних производа у Оцелу Рошу, која ће, због пораста производње туча и челика, доћи у положај да се модернизује и развије, ради прераде челика.

SM - Место заузима површину од 3,5 км², има око 1.500 становника; подељено је на четири дела: Семиклуш, са 30 српских кућа, у зони Киндарешт; Семиклуш, са 10 српских кућа у зони Сигет; центар “Белварош”, зван и Сеоско прочеље, где су живели Румуни; Сентмиклош, с 4 мађарске куће.

1798.

NC – Генерал Јожеф Чеконић, на свом поседу званој Бозитова пушта, насељава мађарски живаљ из околине Сегедина. Ово насеље је формирано у близини раније основане Српске и Немачке Црње, па ће убрзо понети назив Мађарска Црња (данашња Нова Црња).

1798-1799.

FA – Фаџет је проглашен за трг (*oppidum*).

1799.

CO – Земљопоседник Марцибањи се изборио да Чока добије статус варошице.

SM – Породица Нако оснива пољопривредну школу, прву на територији данашње Румуније.

SM – 3. јул. Један од најзначајнијих археолошких налаза: благо из Великог Семиклуша. Благо је открио Србин сељак Нера Вујин, док је копао у свом дворишту, негде на подручју званом Сигет. Благо се састоји од 23 златна предмета, целокупне тежине 10 кг, а унето је у Збирку Царског двора; сада се налази у Музеју историје уметности у Бечу.

Крај XVIII века

SM – Пристиже више породица Цинцара и Грка из Македоније.

1800.

CO – У Чоку стижу нови досељеници: из западне Угарске Мађари, а из жупанија Липто, Гемер и Тренчин словачки живаљ.

JB – Гроф Чеконић купује посед Жомбољ.

XIX ВЕК

1801.

VH – Херкулска Бања потпада под управу Војне границе, која располаже новчаним фондовима и довољном радном снагом.

KV – У насеље *Анталфалва* (данас Ковачица) стижу Словаци евангелистичке вере из жупанија Арва, Тренчин и Бекеш, са својим свештеницима и учитељима.

NB – У Турском Бечеју отворена прва апотека.

OV – Рођен је Дамаскин Божинка (1801-1869), министар и научник, организатор Националног архива Румуније.

RE – Место добија право да одржава седмичне вашаре.

1802.

AL – Српско-румунску основну школу у Алибунару похађа 45 ђака. Први учитељ је био Марко Величковић.

AL – На мапи поштанских путева Угарске насеље Алибунар убележено је као важна поштанска постаја, у којој се спајају путеви из правца Дете, Вршца и Беле Цркве. Одавде је пут даље водио за Панчево.

JB – 10. децембар. Жомбољ постаје трг (orpidum).

NK – Отвара се апотека.

1803.

CI – Епидемија скорбута.

RE – У месту ради аутономна школа.

1804.

KO – Оновремени подаци говоре да је у околини Ковина развијена производња свилених чаура. У самом насељу је забележено 345 дудових стабала и 7.646 дудових младица.

NB – У Турском Бечеју је заведена дилижанса (брза поштанска запрега) за превоз путника. Насеље се налазило на важном поштанском путу између Петроварадина и Темишвара.

1805.

BU – Чаковачка коморска управа подноси у Пешту извештај о вредновању минералних вода; прилаже узорак воде. Оданде професор Андреас Винтерл потврђује квалитет бузјашке воде.

CI – Православна заједница подиже мраморни крст на тргу.

DE – Гради се дворак породице Аризиди (Оризиди), која је власник Дете.

OR – Пошто потоње место Фердинандсберг није имало огњиште ни атар, купило је за 200 форинти излаз од суседног села Мала; купљен је значајан део потеса званог Гај и део између моста села Чиреше (сада укљученог у Оцелу Рошу) и Улице Млина. Остатак огњишта, до градског гробља, купљен је од општине села Охаба Бистра (данас такође укљученог у град Оцелу Рошу).

1806.

BU – Нова експертиза бузјашких минералних вода, извршена на Бечком универзитету.

1807.

BU – Бузјаш је седиште округа.

OR – Документарно потврђено место Фердинандсберг. Назив је, вероватно, изведен од истоименог брда, а не од имена Фердинанда Хофмана, власника колоније (али тек почев од марта 1823).

1807-1829.

SM – Због пожара у Великом Бечкереку (данас Зрењанин), Велики Семиклуш привремено постаје седиште Торонталске жупанијске управе.

1808.

MN – У Земљишној књизи место се среће под називом Нова Молдава (Neu-Moldova).

NC – Мађарска (Нова) Црња постаје филијала новоосноване католичке парохије у суседној Немачкој Црњи.

1809.

BU – Лекар Јохан Б. Линденмајер (Lindenmayer) предузима поновно испитивање минералних извора.

CI – Епидемија тифуса и дизентерије.

1810.

BU – Геолог Пал Китајбел (Kitaibel Pál) из Пеште испитује бузјашке воде.

DE – 17. август. Дета је званично проглашена тргом (orpidum).

1811.

RE – 5. јун. Приликом канонске посете, бискуп посећује и школу.

1813.

VH – Те године у бању је дошло 585 гостију.

NB – Главна улица у Турском Бечеју је калдрмисана (почев од пристаништа на Тиси). Радове је платила удовица грчко-македонског трговца Павла хаџи-Михајла, Клара Пападополис, која је у међувремену узела презиме Шишањи.

1815.

OV – Прокоп Лотка де Смеслов, оравички рударски председник, засновао је у Оравици Царску ковницу монета. Монете израђене у тој ковници носиле су ознаку *O*. Ковница је укинута године 1855.

OV – Оравица, заједно с местом званим Чиклова Монтана, има 3.500 душа.

ZI – У Сент Ђерђу (Житишту) је подигнута римокатоличка црква.

1816.

BU – Отпочиње уређивање првих извора минералних вода.

NC – Околину Нове Црње задесила су велике поплаве. Део становништва се иселио из места.

VH – Од септембра до новембра у Херкулској Бањи налазио се Тудор Владимиреску. Током боравка он позајмљује историјске књиге и календаре од хроничара Николаја Стојке од Хацега, проте мехадијског.

1817.

OV – Јавним доприносом у Оравици је основано позориште и изграђено позоришно здање, најстарије на тлу данашње Румуније. Стил му је касни барок. Пројектант је био мештанин Јон Ниуни (Niuni), а поставка, склапање и организовање унутрашњости зграде дело је сликара Франческа Кне (Кнее). Зграда понавља, на смањеној скали, некадањи бечки Бургтеатар. На сцени оравичког позоришта наступали су позоришним и музичким представама професионалне позоришне дружине из Европе и света: Букурешта, Беча, Париза, Берлина, Санкт Петербурга, Будимпеште, Граца, Инсбрука, Београда, Рима, Њујорка, Филадельфије и др. Данас је у згради Музеј историје карашке културе, са одсецима за историју, историјску географију, етнографију и фолклор, те документарни архив и библиотека старе књиге и штампе “Сим Сам Молдован –Јонел Бота”.

OV – Април. У Оравици је основано Удружење за позориште, касину и читаоницу.

VH – 29. септембар. У Бању стиже цар Франц I с царицом Августом Каролином.

OV – 8. октобар. Позориште у Оравици свечано је отворено и стављено на располагање “Клубу дилетаната”, локалној позоришној аматерској дружини. На свечано отварање зграде дошао је сам цар Франц с царицом Августом Каролином и провео је ту четири дана. Прва представа била је на немачком језику, насловљена *Понижена љубомора*.

1818.

VH – Бању посећују 1.354 туриста.

OV – Излази прва локална периодична публикација „Wochenzeitung” (Недељни лист); излазила је 1818-1920.

1819.

BU – Бузјаш је проглашен бањским местом.

BU – Лечилиште узимају под закуп Ханс Раут и Јанош Шимшо.

FA – Петак је пијачни дан; традиција се одржала до данас.

1820.

VH – Прилогом неких бојара из Румунске Земље, прота Николаје Стојка од Хацега осликава православну цркву у Херкулској Бањи.

BU – У Бузјаш је насељено 50-60 породица Мађара и Словака.

JB – Обнављање права на статус трга.

1822.

RE – Рекаш добија право на седмични пијачни дан.

1823.

GA – Породица Горове (браћа Ласло, Лајош и Карољ) добија посед Гатају као краљевски дар и насељава сељаке Мађаре.

JB – Оснивају се занатлијски еснафи.

RE – Непозната епидемија хара местом.

MN – Рођен је Емилијан Јосимовић (1823-1897), архитект који је након судија у Бечу радио на изградњи Бегејског канала, а од 1845. живео у Београду као професор и ректор Лицеја (према тадашњој терминологији: факултета), члан Српске академије наука.

CI – 23. април. Чаково унапређено, добија статус трга.

1823-1870.

GA – Породица Горове оснива мађарску вероисповедну католичку школу, која ће затим постати јавна школа.

1824.

FA – Динику Голеску посећује и Фаџет.

JB – Подиже се Брдо Калварије; порушено је 1900.

1825.

VH – Царско-краљевски саветник Сава Текелија из Арада поклања звоно за православну цркву у Херкулској Бањи, повисује и улепшава црквени торањ. Такође плаћа крчење прилазног пута и оставља 250 форинти за његово одржавање.

BU – Досељавају се немачке и чешке породице.

SM – Изграђено је здање немачке школе.

1826.

Нова Црња добила свог првог учитеља – Имре-а Вечерњеша (Vecsernyés) из Нове Кањиже.

1828.

BO – Румунска Бокша документарно потврђена као *Vallach Bogshan*.
CI – Чаково има 3.424 становника, од тога 201 занатлија и 51 трговац.
NC – У Новој Црњи подигнута нова школска зграда, која је уједно имала и функцију богомоље (посвећена светом Владиславу)

1829.

BU – Бузјаш има 210 кућа.
BO – У Бокши је рођен Јанош Вајн (Wein, 1829-1908), рударски инжењер, који је осмислио и остварио систем напајања угарске престонице водом.
CI – Чаково постаје трг (*orridum*), један од девет тргова у Тамишкој жупанији.
NC – Нова Црња подигнута на ранг римокатоличке жупе. За првог жупника постављен је Мартон Торма, који је до тада службовао у оближњем Честерегу.

1830.

CO – У Чоки хара епидемија колере.
DE – У месту се заснива поштанска станица.

1831.

BA – Околину Беле Цркве опустошио је страشان оркански ветар.
CI – Епидемија колере.
NC – У Новој Црњи је харала колера; за два месеца однела 185 живота.
OV – Рођен је фолклориста Симеон Манцука (1831-1890), почасни члан Румунске академије.
RE – Епидемија колере; 32 жртве.

1832.

SM – Епидемија колере; бројне жртве.

1832-1836.

DE – Поновна епидемија колере.

834.

AN – Велики пожар у руднику; шест жртава.

1835.

DE – Силовити пљусак уништава целокупну летину.
RE – Отвара се прва апотека.

1836.

NC – У Новој Црњи је поново харала колера, одневши 61 живот.

JB – Епидемија колере.

RE – Поновна епидемија колере.

AL/CO/NB/NK/SE/KV/BA/ZI – Према новом попису, Алибунар има 3.383, Чока 2.410, Турски Бечеј 9.692, Турска Кањижа 3.276, Сечањ 1.624, Ковин 3.660, Ковачица 748, Бела Црква 4.633, а Житиште 1.962 становника.

1837.

CI – Епидемија колере.

NC – У Новој Црњи је услед неутврђене епидемије умрло осамдесеторо деце узраста до 7 година.

SM – 6. јул. Место стиче право на седмични пијачни дан и на четири вашара годишње.

1838.

BU – Др Ђорђе Чокрљан (око 1775-1848) је бањски лечник.

1839.

BU – Бечлија Хендрик Задлер (Sadler) испитује терапеутска својства овдашњих вода.

BU – Бузјаш је проглашен бањским лечилиштем.

SM – Од свега 9.912 становника, 8.306 је било у Српском Семиклушу, а 1.606 у Немачком Семиклушу.

1840.

OV – Рођен је Арпад Балаш (Balás Árpád, 1840-1905), пољопривредни инжењер, универзитетски професор, писац.

1841.

NB – Турски Бечеј је тадања највећа житна пијаца у Монархији. Из његовог пристаништа годишње исплови и до 300 лађа с пуним товарима жита, понајвише према Пешти, Мошону и Бечу, а у нешто мањој мери према Хрватској (у Сисак и Карловац, а одатле копненим путем даље за Ријеку).

NC – Након великих епидемија из 1831. и 1837. године, у Новој Црњи је формирано ново гробље, на источној страни, према Руском Селу.

1842.

BU – Гради се православна црква.

DE – 21. јул. Поднети на одобрење еснафски статути.

NC – Задужбинар, гроф Чеконић положио је камен темељац будуће цркве у Новој Црњи. Тада је, по предању, посађен и јапански багрем, који се и данас налази у порти.

1843.

NB – У Турском Бечеју (тачније: у Врањеви), 21. јануара рођен је Јене Сентклараји (Евген Недић), свештеник, историограф и предавач на универзитету.

1844.

NC – 3. октобар. Завршена је и освећена црква посвећена Светој Аготи.

1845.

AL – Алибунар је припојен Српском граничарском пуку, чије је седиште штаба било у граду Панчеву.

BA – 25. маја. Илирски батаљон у Белој Цркви унапређен је у регименту.

1846.

AN – Угљарска колонија Штајердорф претворена у рударски центар.

FA – Започиње градња нове римокатоличке цркве.

BH – Уместо “Бање са шиндром” гради се хотел „Фердинанд“.

SM – 42 породице православаца прелазе у унијате; тако се заснива унијатска парохија.

1846-1847.

AN – Изграђен је пут Оравица – Штајердорф; отпочети су радови на путу Штајердорф – Бозовић.

AN – Прво наељавање Словака.

1847.

BH – Поставља се чувена Херкулова статуа, дар аустријског надвојводе Карла, дело бечких уметника Ромела Мајера и Гланца.

BU – Оснива се римокатоличка жупа.

OV – Завршена је градња пута Оравица – Штајердорф-Анина, потребног за превоз угља у Оравицу колима с коњском запрегом.

OV – Рођен је Адолф Хумборг (1847-?), сликар; студирао је у Минхену и Бечу, радио у Минхену.

RE – Почиње рад такозване недељне школе.

1848.

RE – Оснива се Ловачко удружење.

MN – Становништво Нове Молдаве износи око 3.500 душа.

BO – 7. новембар. Након полчасовне борбе, царске трупе (13. Лугошка компанија) које је предводио капетан Раксокрак (Рахокрак) потиснуте су од много јачих снага мађарске револуционарне војске, и Бокша остаје у рукама револуционара.

BO – 15. новембар. Поновни напад царских трупа (нешто више од 600 бораца) под заповедништвом генерала Апела ради заузимања града Бокше који су држали револуционари. После пет и по сати борбе напад је завршен поразом.

OV – Новембар. Из Оравице полази 800 присталица мађарске револуције у помоћ Бокши, коју је следило да нападне 13. Лугошка компанија.

AL – 12. децембра Дамјаничеве мађарске трупе су након вишечасовних борби преузеле контролу над Алибунаром и приморале српске јединице на повлачење према Панчеву. Након сукоба мађарске трупе су спалиле насеље. У борбама је изгинуло око 600 бораца. Тада су страдале и архиве овдашњих православних цркава (српске и румунске).

BO – 24. децембар. Царске трупе нападају одсудно и истовремено Решицу и Бокшу; након борби која се ослањала поглавито на артиљерију, до вечери их заузимају.

1848-1849.

DE – Дета је активна у револуцији 1848.

FA – Житељи Фаџета активно учествују у револуцији.

OR – За време револуције, мађарски револуционарни гувернер Липот Филеп (Fülöp Lipót) мења назив места Фердинандсберг у Бемхеђ (Bemhegy, Бемово Брдо); тај назив је задржан само до 1849. године.

1849.

JB – Прво политичко испољавање банатских Шваба: Жомбољска молба.

MN – Отворена је Фабрика сумпорне киселине, која је користила месну руду. Због нискога корисног дејства, фабрика је затворена 1896.

NC – Бећари су убили Андраша Тота, сеоског кнеза у Новој Црњи.

NC – Током летњих месеци у Новој Црњи поново је харала колера, одневши овога пута 87 живота.

BO – Јануар. Почетком месеца, 20. компанија 13. румунско-банатске граничарске регименте, под заповедништвом капетана Михановића, одржава ред у Решици, Оравици и Бокши.

NC – 21. јануар. Мађарско становништво напустило је насеље, повлачећи се на просторе северно од Мориша, у страху од одмазде српских трупа. У међувремену српске трупе су опустошиле и запалиле место. Значајно је оштећена и месна црква, док су црквене књиге опстале, јер су биле безбедно сакривене. Становништво се почело полако враћати тек почетком маја исте године.

OV – 5. мај. Мађарске револуционарне трупе заузимају Оравицу.

FA – 14-16. август. Овде се састају генерал Бем и Ефтимије Мургу.

1850.

BU – Бузјаш има око 2.000 становника.

DE – Заснива се аутономна Јеврејска заједница, с 35 чланова.

OR – Документи потврђују истовремено постојање двеју засебних насебина: Охаба Бистра и Фердинандсберг.

RE – Купљене оргуље из Темишвара од мајстора Јозефија, за 1.200 гулдена.

CO/NB/NC/NK/SE/KO/KV/ZI – Алибунар има 3.945, Чока 2.739, Нова Црња 2.449, Турски Бечеј 10.022, Турска Кањижа 2.333, Сечањ 1.780, Ковин 3.832, Ковачица 2.626, Бела Црква 5.582, а Житиште 2.357 становника.

1850-1854.

NC – Насеље Нова Црња располаже атаром од 12.176 јутара обрадиве земље, од чега 3.814 отпада на алодијално земљиште од Чеконића.

1851.

AN – Прво насељавање Чеха (Бохема, Пема).

NK – Турска Кањижа има статус варошице, седиште је среза, добија свој суд, катастар непокретности, пореску управу и полицију.

OV – Рођен је Акош Сенткираљи (1851-1933), лекар ветеринар, универзитетски професор.

1852.

CO – У Чоки се део становништва бави производњом свилених чаура. Мештанин Георг Рехак произвео је 52 фунте чаура.

CO – Почела изградња насипа (долме) дуж реке Тисе између Чоке и Потиског Светог Николе (Остојићева).

DE – Гради се синагога.

FA – Цар Франц Јозеф I у посети Фацету.

NK – У *Јозефову* (делу Новог Кнежевца) забележено је 600 дудових стабала.

ВН – 19. јул. Аустријски цар Франц Јозеф I сматра да је Херкулска Бања “најлепша на целом континенту”, а царица Елисабета бележи у свом интимном дневнику да је Херкулска Бања отмена и очаравајућа.

1853.

ВU – Гради се „Grand Hotel“.

FA – Оснива се Занатлијско удружење (Gewerbeverein).

RE – Први лекар у месту, др Хајнрих Ешер (Escher).

RE – Оснива се Занатлијско удружење, с 45 чланова.

AN – 13. фебруар. Експлозија гаса; осам жртава.

СО – 18-20. април. У околини Чоке, Падеја и Сајана виђен је бећар Шандор Рожа, па је из Велике Кикинде упућена војна јединица за његово хватање. Два дана касније војска је повучена, јер се испоставило да је вест лажна.

НК – 20. април. Војна јединица из Турске Кањиже сукобила се с бандом бећара Пиште Вашархелџа.

1854.

AN – Изграђено је општинско здање (садашњи хотел) и бележништво у Штајердорфу.

AN – Експлоатације рудника преузело је “Царско-краљевско аустријско привилеговано друштво државних железница”. Започет је програм комплексног вредновања подземног угља и сидерита, изградњом велике фабрике гвожђа (металуршки комбинат) у долини Валеа Грлиштеј, која је опточена јовином шумом.

ВU – Бузјаш постаје седиште управног среза.

ВU – У Бузјаш долази учитељ Миклош Гранд (1837-1893), који ће постати аниматор пеларства у Банату, уредник стручних часописа на немачком и мађарском језику.

СИ – Оснива се мушки хор.

OV – Железничка станица у Оравици прва је железничка станица с лифтом – пролазом ради приступа перону, који се налази изнад нивоа улице; можда је то и прва зграда за железничку станицу у земљи.

RE – Гради се здање немачке школе, са спратом.

RE – У место стиже први телеграм.

OV – 20/30. август. Отвара се железничка пруга Оравица – Јам – Јасеново – Врачевгај – Базјаш (62,5 км) за превоз робе; инвестиција је коштала 5.000.000 форинти. То је најстарија железничка траса у садашњој Румунији, а стручњаци у домену сматрају да је најстарија и на југоистоку Европе.

1855.

BA – У Белој Цркви, дуж путева, засађени су дрвореди с дудовим младицама. Радове је организовала Темишварска земаљска грађевинска управа.

CI – Оснива се Немачко певачко друштво.

FA – Насељава се више породица Јевреја трговаца.

1856.

BA – Бела Црква се прикључује железничкој прузи Оравица – Базијаш.

BU – Гради се Салон за бањско лечење и Касина.

BU – Рођен је Јене Радишић (1856-1917), историчар уметности.

NC – Саграђена је нова општинска зграда у Новој Црњи.

OR – Фабрика поседује ваљоницу за лаке профиле.

RE – Илирска/шокачка школа обновљена је; додат јој је спрат.

RE – Нова епидемија великих богиња.

BU – 1. јануар. Заснива се поштанско звање.

OV – 1. новембар. Железница Оравица – Базјаш отворена је и за путнички саобраћај.

1857.

JB – Жомбољ је железничка станица на прузи Сегедин – Темишвар.

MN – У Новој Молдави уследио је протест “подземних” (рудара) за повећање плата.

NC – Према новом попису Црња броји 2.949 житеља, од тога 2.879 римокатолика, 45 православаца, 8 калвинаца и 17 Јевреја.

NK – Након повратка са школовања по Угарској, Јован Кнежевић је у свом родном месту, Турском Бечеју, основао позоришну дружину. То је био први српски театар на тлу Угарске. Чланови ове позоришне дружине су 1861. године, предвођени Јованом Ђорђевићем, основали Српско народно позориште у Новом Саду.

RE – Национална банка Аустрије купује коморско добро Рекаш и започиње постепену оправку цркве.

RE – Оснива се Удружење младих католикиња (Muttergottesmädchen).

1858.

AN – Први помен под називом Колонија Анина.

BU – Гради се здање Одељења за физиотерапију.

RE – Рођен је Јожеф Гемл (1858-1929), градоначелник Темишвара 1914-1919.

DE - 1. мај. Дета је станица на железничкој прузи Темишвар – Стамора.

BA – Бела Црква се 21. јула код Јасенова повезује са железничком пругом Темишвар – Пешта – Беч.

1859.

BO – Рођен је Корнелије Дијаконовић (1859-1923), публициста, аутор прве румунске енциклопедије.

FA – 22. јун. Катастрофална поплава; умерен ток Бегеја.

AN – 1. новембар. Место добија право на сопствену управу. Први изабрани кнез био је главни мајстор рударства Франц Хиршпек (Hirspek). Нова општина је понела назив Штајердорф.

1860.

AN – Отпочиње градња железничке пруге Штајердорф – Анина – Оравица.

BO – Рођен је Шандор Сурмаји (1860-1945), барон, мађарски генерал, министар одбране у Будимпешти 1917-1918.

1861.

AL – У атару Алибунара је разрушена хумка, под којом је откривено пет урни из бронзаног доба. Једна је доспела у Загребачки музеј.

OV – Рођен је Хуберт Дворак (1861-1927), инжењер, директор машинске фабрике у Будимпешти, одликован наградом Grand Prix на светској изложби у Паризу 1900. за пројекат локомотиве “Атлантик”.

1862.

DE – Оснива се телеграфско звање.

AN – 7. мај. Експлозија гаса гризу; 11 жртава.

1863.

CI – Гради се синагога.

GA – Породица Горове гради у центру насеља римокатоличку цркву.

NC – У Новој Црњи је због катастрофалне суше харала велика глад. Услед недостатка хране у месту је потпуно угинуо сточни фонд, као и живина. Народу је дељена помоћ у храни (пшеница и кукуруз) од месног властелина, као и из околних места.

NK – Национално мешовито становништво у срезу Турска Кањижа бројало је 38.811 душа, а живело је у 30 насеља.

AN/OV – 15. децембар. Отвара се планинска железничка пруга Штајердорф-Анина – Оравица за робни превоз. Према Анини железница се пење са 218,7 м (Оравица) на 556,4 м (Анина); разлика

нивоа износи 337,7 м. Дуж 33,4 км пруге 14 тунела има у збиру 2.084 м; 10 надвожњака има 843 м, потпорни зидови имају дужину 9.964 м, а на дужини од 21.171 м засецана је стена планине.

1864.

VH – У централном парку бање засађено је дрво смреке и једна *Sequoia gigantea*, која се и данас може видети.

VH – Предаје се саобраћају камени мост на Черни.

FA – Две постојеће цркве су опремљене са по четири прангије, које се користе при свечаностима.

JB – Отпочиње рад Фабрике цигала Бон (Bohn).

OV – До 1865. године локална управа у Оравици радила је по Максимилијановом кодексу. Вођена је од Врховне монтанистичке управе рударских експлоатација. Карашка жупанија је била подељена на 10 срезова, с 5 окружних судова, од којих су Лугошки и Оравички били другостепени.

OV – Рођен је Калман Керпељ (1864-1940), фитотехнички инжењер, универзитетски професор, члан Мађарске академије наука.

SM – Гради се садашњи Наков дворац, који је имао музеј, збирку слика, библиотеку, ботаничку башту.

1865.

CI – Почиње издвајање Румуна из црквене заједнице, до тада заједничке са Србима и Грцима.

FA – Заснива се хидрометријска постаја.

JB – Оснива се мушки хор.

NC – Према привременом катастру насеља Торонталске жупаније, Мађар Церња има 1 велепоседника и 143 малопоседника. Атар насеља располаже са 6.464 јутара ораница, 847 јутара ливада, 2.072 јутара пашњака, 136 јутара шуме, 1.854 јутра тршчаре и 874 јутра некорисног земљишта (мочвара, ритова).

OR – Отпочиње изградња ваљаонице опремљене с пет пари ваљака за ваљање железничких шина; ваљаоница ће бити пуштена у рад 1868.

1866.

VU – Досељује се Ормош Жигмонд (1813-1894), историчар и историчар уметности, потоњи главни жупан Тамишке жупаније, заснивач музеја у Темишвару.

JB – Отвара се прва касина, с библиотеком.

JB – Подиже се статуа Светог Флоријана.

RE – У месту ради 48 занатлија.

SM – Место је погођено новом епидемијом колере.

1867.

DE – Дета постаје седиште истоименог среза, с 13 општина.

NK – У Турској Кањижи је рођен Ђерђ Шулпе (György Schulpe, (1867-1936)), социолог, писац из области друштвених наука.

OV – Рођен је Аурелије Јана (1867-1948), свештеник, фолклорист.

OR – По образовању Аустро-Угарске као империје, место је названо Nándorhegy, што је, у ствари, мађарски превод дотадањег назива Ferdinandsberg.

Поглавље пето: Раздобље 1868-1919.

1868.

FA – У парку из центра места саде се платани, који и сада постоје.

JB – Отвара се прва банка, „Hatzfelder Sparkasse”

NC – У месту установљена поштанска станица.

OV – Почиње излазити недељник „Der Berggeist” (Планински дух); излазиће 1868-1869.

RE – Католичка школа претворена је у вероисповедну, а издржава је месна заједница.

RE – Епидемија сточне куге.

OV – Август. Михај Еминеску стиже у Оравицу, пратећи позоришну дружину Михаја Паскаља, у којој је био шаптач и други секретар; приказана је представа *Два спремна и неспремна професора*, драматизација по делу *Михај Витеазу* Димитрија Болинтинануа.

1869.

CI – Оснива се Прва чаковачка штедионица.

AN – 19. март. Оснива се Мушко певачко друштво у Штајердорфу.

OV – 4. април. Планинска железничка пруга Оравица – Анина отворена је и за путнички саобраћај.

1869-1870.

JB – Према пројекту чувенога архитекте Миклоша Ибла (Ybl Miklós) гради се Чеконићев дворac на локацији Чито (Csitó).

KV – Током школске 1869/70. године народну школу у Ковачици похађало је 147 ученика (словачке народности). Учитељи су били: Андреј Гдован, Микулаш Злински и Јан Мађејац. Учитељска плата је била око 240 форинти годишње.

1870.

GA – Оснива се Одсек АСТРА.

JB – Почиње да ради цилиндрични млин на парни погон.

RE – Епидемија маларије, која односи 85 живота.

OV – Оснива се Добровољачка ватрогасна компанија.

SM – Изграђена је железничка пруга Велики Семиклуш – Валкањ.

1870-1918.

Велики Семиклуш је седиште среза, који има у свом саставу 22 општине.

1871.

ВА – Српску народну школу у Белој Цркви похађало је 175 ученика. Учитељска плата била је 405 форинти годишње. Поред српске, постојале су и румунска и немачка основна школа. У граду је радила и осморазредна грађанска школа; 871. године имала је 175 ученика.

ВН – У Херкулској Бањи завршени су радови на хотелу “Карол” (сада “Трајан”) и на Павиљону за физиотерапију.

ВО – Отпочиње изградња индустријске железничке пруге Решица – Румунска Бокша – Окна де Фјер, дуге 31,3 км, која је пуштена у саобраћај 3. септембра 1873.

ДЕ – Оснива се Срески суд.

ФА – Оснива се Суд.

КО – Народну школу у Ковину током школске 1871/72. године похађало је 253 ученика. У школи су постојала три одељења, два мушка и једно женско. У раздобљу од 1870. до 1878. године учитељи су били Максим Стојковић и Василије Кулузић. Школска зграда је подигнута 1860. године.

НК – Турска Кањижа има 2.219 становника • Јануара месеца надошле су воде Бегеја, Тисе и Мориша, па је, на запрепашћење становништва, вода надошла до сеоских башта. Поплавне воде повукле су се дефинитивно тек након сушног лета 1873. године.

1872.

АЛ – У Алибунару су отворене посебна српска и посебна румунска школа.

АЛ – Након укидања Војне границе, Алибунар је припојен Торонталској жупанији и постао седиште среза. Алибунарском срезу су припадала насеља: Алибунар, Добрица, Иланца и Петрово Село.

ВА – Бела Црква је слободан краљевски град са уређеним сенатом, подређеним Тамишкој жупанији.

ВУ – У Бузјаш долази Агоштон Трефор (Trefort), министар вероисповести у Будимпешти; он ће одлучујуће подстрекнути процес афирмације Бузјаша као прворазредне бање.

ВУ – Гради се здање позоришта.

ДЕ – Оснива се Друштво за штедњу и кредит.

ДЕ – Оснива се Дећанска штедионица.

ЈВ – Отвара се јавна основна школа.

NC – У околини Нове Црње забележене су обилне мећава и кише. Посејане културе тога пролећа страдале су и од штеточина. Због тешких прилика, властелинство је до краја марта бројним породицама у селу делило кувану храну, а по потреби и одређену количину жита.

KV – Ковачица је прикључена Торонталској жупанији.

OV – Излази периодик „Orawitzaer Wochenblatt” (Оравички недељник, на немачком); излазиће 1872-1940. и биће један од најдуговечнијих у региону.

OV – Гради се Стрелачка башта.

RE – Ловачко удружење учествује у Темишвару на паради у част цара Франца Јозефа I.

SM – Оснива се Срески суд.

VH – 15-20. септембар. У хотелу званом „Гот“ одржан је XVI путујући састанак лекара и природњака из Аустро-Угарске; том приликом постављена је и спомен-плоча.

FA – 29-30. децембар. Одржава се конференција банатских учитеља.

1873.

AN – Освећена је римокатоличка црква у Штајердорфу.

BU – Одржава се скуп Банатскога пчеларског друштва.

GA – Оснива се Добровољачка ватрогасна формација.

JV – Епидемија колере.

ZI – Житиште се у званичним списима наводи као *Bega-Szent-györgy*. До тада се водило као *Szent-György* (Свети Ђурађ).

DE – 18. јануар. Отвара се Грађанска касина.

1874.

BU – Отвара се слободни штранд и пливачка школа.

BU – Гради се римокатоличка црква.

BU – Стручњак у бушењу минералних извора Вилмош Жигмонди врши истраживачка бушења.

DE – Оснива се Добровољачка ватрогасна формација.

VO – 3. септембар. Пушта се у саобраћај железничка пруга нормалног колосека између Војтега и Бокше.

1875.

BA – Бела Црква има 7.776 становника.

BU – Уређује се парк.

BU – Гради се колонида у парку.

CI – Оснива се Румунско певачко друштво.

DE – Прва штампарија (Wettel) и прва новина.

DE – Друштво за помагање болесника.

JB – Оснива се Удружење добровољних ватрогасаца.

JB – Оснива се Удружење пољопривредника, прво у Банату.

NB – У делу новобечејског атара, званом Борјаш, др Јене Сентклараји је открио трагове праисторијског земљаног утврђења. Током ископавања налазио је уломке керамике и остатке огњишта.

NC – 4. јула је у Новој Црњи одржан први недељни пијачни дан.

1876.

BU – Железничка пруга стиже у Бузјаш.

CI – Оснива се Српско певачко друштво.

NK – Породици Шулке из Турске Кањиже аустро-угарски владар Франц Јозеф I потврдио племићку титулу, додавши породичном имену назив Турскокањишки.

RE – Рођен је Антал Таш (Tass, 1876-1937), астроном, руководилац Будимпештанске опсерваторије, оснивач Института за астрофизичка истраживања, којем ће бити на челу до 1934. године.

BA – 5. септембра, по наредби мађарског краљевског министра унутрашњих послова, Бела Црква је престала да буде муниципални град и подређена је јурисдикцији Тамишке жупаније као град са уређеним сенатом.

1877.

BO – Рођен је Бела Августин (1877-1945), истраживач лековитог биља, универзитетски професор у Будимпешти.

JB – Оснива се Немачко читаоничко друштво „Leseverein“.

OV – Отвара се за кориснике „Наша библиотека“.

RE – Рођен је Ђезе Михајлић (Mihailich Győző, 1877-1966), инжењер за хидротехничке грађевине, шеф Катедре за градњу и мостове на Техничком универзитету у Будимпешти, пројектант моста Лигет (сада Децебал, код Бање Нептун) у Темишвару.

1877 и 1879.

RE – Јављају се млинови-ветрењаче.

1877-1902.

RE – Гради се железничка станица.

1878.

BO – Рођен је Арпад Киш (Kiss, 1878-1934), глумац и вођа позоришне дружине; глуму је студирао након што је напустио војничку каријеру.

JB – Отпочиње рад Фабрике шешира „Декер“ (Decker).

JB – Гради се за грофа Чеконића нов дворец, у граду (сада седиште општине).

NK – У угарски Сабор из турскокањишког среза изабран је Карољ Шваб (Schwab).

NK – Турскокањишки атар је обухватао 7.702 катастарских јутара оранице, 579 кј пашњака, 4.483 кј ливаде и тршћака, 30 кј винограда, 111 кј шума и 2.272 кј слатине и лоше земље.

NK – Нови Кнежевац се у званичним документима води као *Török-Kanizsa* и *Josefova* (овај део насеља почетком XX века добија назив *Torontáljózseffalva*).

OV – Отвара се лечилиште Марила.

SE – Сечањ се у званичним документима од ове године води као *Torontál-Szécsány*. Раније се водио само као *Szécsány*.

VH – Свечано је отворена железничка станице, изграђена у барокном стилу.

1879.

DE – Обједињују се поштанско и телеграфско звање.

JB – Завршене су прве зграде у новом радничком кварту, званом Футок.

NB – У новобечејском атару, надамак борјашке циглане, др Јене Сентклараји је открио складиште са 74 бронзана предмета. По Хампелу, реч је о остатку праисторијске ливничке радионице.

RE – Занатлијско удружење оснива Ватрогасно удружење.

SM – Оснива се румунска школа, под руководством Антонија Минишана.

SM – Излази прва локална новина: „Nagyszentmiklósi Közlöny” (Великосемиклушки весник).

1879-1881.

CI – Гради се нова римокатоличка црква.

1880.

CI – Отвара се учитељска школа.

CI – Оснива се библиотека.

CI – Отвара се књижара „Ветел“, која ће под разним називима радити све до 1991.

CI – Браћа Куди (Kudy) оснивају прву штампарију.

FA – Оснива се приватна женска школа.

FA – Учитељ Трајан Унипан оснива Хор земљорадника.

FA – Гради се нова православна црква.
SM – Оснива се Мушки занатлијски хор.
MN – 7. јануар. Рођен је Васа Радонић (1880-1938), шумарски инжењер; радио је на везивању песковитих земљишта у Делиблату пошумљавањем и објавио монографију о Делиблатској пешчари.
AN – 28. јул. Најразорнији пожар у историји места.

око 1880.

RE – Удружење за помоћ при сахрањивању.

1881.

BA – Бела Црква се у званичним списима наводи као: *Weisskirchen*, *Fehértemplom* и *Biserica Albă*.

CI – Гради се садашња римокатоличка црква.

CI – Оснива се Добровољачко ватрогасно удружење.

DE – Излази „*Dettaer Zeitung*“ (Дећанска новина), прва месна новина.

KO – Ковин се у званичним документима наводи као *Kevevára*.

NK – Основано је Добровољачко ватрогасно друштво у Турској Кањижи.

OR – Пуштена је у рад ваљаоница танких лимова.

SM – 25. марта. Рођен је Бела Барток (1881-1945), фолклорист, композитор, педагог и пијанист, један од најзначајнијих музичара XX века.

BO – 29. август. У Бокши Васијови рођен је Петру Е. Оанче(а) (1881-1973), дрворезбар, сликар, писац, песник, познат као Тата Оанчеа.

GA – 8. новембар. Рођен је писац Михаил Гашпар.

BU – 12. новембар. Оснива се Добровољачко ватрогасно удружење.

1881-1902.

CI – Излази прва новина, „*Csakovaer Wochenblatt*“ (Чаковачки недељник), од 1882. под насловом „*Csakovaer Zeitung*“ (Чаковачка новина).

1882.

CI – Јавља се прва фотографска радња.

DE – Оснива се Друштво Црвеног крста.

FA – Занатлијско удружење оснива Грађански фаџетски кружок, с библиотеком, клубом и летњом баштом.

SM – Излази прва немачка новина, „*Südungarische Volksblatt*“ (Јужноугарски народни лист).

1883.

CI – Оснива се Друштво Црвеног крста.

JB – Излази први периодик, „Hatzfelder Sonntags Zeitung”, (Хацфелдерска недељна новина), после 1900. под насловом „Zsombolyaer Zeitung” (Жомбољска новина).

OV – Рођен је Адолф Шуљоми-Шулман (Sulyomi-Schulmann, 1883-1942), педагог, стручњак у области дефектологије, директор Института за глувонеме у Будимпешти, универзитетски професор.

SM – Становништво по вероисповести: 5.164 римокатолика, 4.202 православца, 987 унијата, 535 Јевреја, 213 лутерана А.В., 28 калвина.

SM – Отпочео је рад болнице “Берта”, задужбине породице Нако.

DE – 15. септембар. Отвара се Индустијска шегртска школа.

DE – 1. октобар. Женска индустријска школа.

1884.

VH – Царица Елисабета (Зиси), супруга Франца Јозефа, долази у бању. Овде ће боравити још четири пута: 1887, 1890, 1892. и 1896 (овога пута с мужем).

DE – Оснива се Грађанска читаоница.

DE – Оснива се Ловачко удружење.

JB – Рођен је Реже Бургхарт (Burghardt Rezső, 1884-1963), чувени сликар, професор на Академији ликовних уметности у Будимпешти.

RE – Рекашки друштвени круг удружује интелектуалце свих народности.

RE – Оснива се прва кредитна установа.

CI – Септембар. Отвара се Шегртска школа.

AN – 11. децембар. Експлозија гаса гризу; 47 жртава.

1885.

CI – Оснива се Друштво радника болесника и инвалида.

CI – Оснива се Чаковачки гимнастичарски клуб.

DE – Бригом Антона Крацера уређује се градски парк; од 1896. парк ће се звати “Елисабета”.

DE – 4. мај. Отворено је прво забавиште.

CI – 1. септембар. Отпочиње настава у Пољопривредној школи.

1886.

VH – Након трогодишњих радова, свечано је отворен Павиљон Царске аустријске бање.

CI – Оснива се Занатлијско удружење.

CI – Оснива се Стрељачко спортско удружење.

JB – Оснива се Занатлијско удружење.
NB – У катастрофалном пожару изгорела је трећина Турског Бечеја.
AN – 2. август. Отпочиње градња галерије за довод пијаће воде из вештачке уставе на излазу Бухујске пећине.
BU – 22-26. август. Одржава се Конгрес лекара и природњака Угарске.

1887.

CI – Оснива се Ловачко удружење.
CI – Поплаве Тамиша.
CI – Основано је Мађарско певачко друштво.
CO – Између 1887 и 1891. године Лајош Калмањ је боравио у Чоки као капелан. Ту је написао трећи том књиге *Szeged népe* (Народ Сегедина). Истовремено, он на страни народа води непрекидну борбу против власти и локалног властелина.
JB – Рођен је Петер Јунг (1887-1966), најчувенији песник Шваба.
BH – 8. април-13. мај. Током боравка у Бањи, царица Елисабета (Зиси) срела се с краљем Румуније Карлом I и краљицом Елисабетом, који беху одсели у вили „Франц Јозеф“ (сада хотел „Децебал“).
DE – 21. мај. Велика поплава у кварту званом Мехала.

1887-1941.

JB – Раздобље излажења периодика „Hatzfelder Zeitung“.

1888.

CI – Отвара се апотека “Златни крст”.
CI – Оснива се Осигуравајуће друштво за старије занатлије.
SM – Гради се млин Прохаска и Циглана.

1889.

AN – На потесу који мештани називају Бухујска пећина изграђено је најстарије подземно језеро у земљи, одакле, доводом дугим тачно 1.280 м, вода из језера притиче у Анину.
CI – Отвара се нов млин на парни погон.
CI – Оснива се Робна задруга.
DE – Оснива се Бухманова циглана.
NK – Основана је Турскокањишка водна задруга. Оснивачи су наследници велепоседника Ђорђа Сервијског, Шулпеа, Талијана, Малдегхема и Фаилича.

1890.

BH – Последњи боравак песника Васиља Александрија у Херкулској Бањи.

BU – Бузјаш је среско седиште.
DE – Дета је среско седиште.
FA – Хористи изводе прву позоришну представу.
GA – Оснива се прва апотека.
JB – Оснива се Жомбољски атлетски клуб.
JB – Жомбољ је среско седиште.
NK – У Турској Кањижи је завршена нова школска зграда са три учионице, два стана за учитеље и станом за послужитеља. Назив јој је Централна мађарска школа.
NK – Приликом прокопавања канала у потесу Рит, у одсеку обале зване „Халаска-сигет“, откривено је неколико бронзано-добних скелета, који су били сахрањени у глиненим посудама. Карољ Вагнер је из пет оваквих гробова прикупио прилоге (наруквице, огрлице итд).
OV – Оснива се Оравички туристички клуб.
NB – Бечкеречки лист „*Torontál*“ је 24. августа 1890. године објавио следећу вест: “Турскобечејски поседник и земаљски посланик, Гедеон Рохонци учествовао је на бечком сајму воћа и поврћа са дињама, кукурузом шећерцем, паприком, парадајзом и одликован је највећим признањем, свечаном повељом овог сајма. На свом поседу, које се налазило на Бисерном острву, Рохонци је ових година на око 40 јутара земље производио диње. Најпознатија му је била сорта звана Тиски бисер.

1890-1895.

JB – Излази годишњи календар „*Illustrierter Volks und Hauskalender*” (Илустровани народни и домаћи календар).

1891.

CI – Отвара се прва фабрика соде.
CO – У Чоки је забележен први штрајк.
FA – Оснива се банка “*Фаџецеана*”.
JB – Отвара се јавно купатило.
JB – Асфалтира се Главна улица (сада Улица Републике).
KV – Ковачица има 4.271 становника, углавном Словака.
SM – Отвара се прво забавиште, а месна Шегртска школа има 201 ученика.
DE – 28. јул. Оснива се месна подружница Друштва пољопривредника.

1892.

NC – У Новој Црњи је дифтерија харала међу дечјом популацијом.
OV – Оснива се установа за кредит и штедњу (народна банка), названа „*Оравицана*”.

1892-1899.

CO – Велепоседник оснива укупно четири фабрике алкохола (шпиритуса) у Чоки.

1893.

AL – У делу алибунарског атара званог Велики дол откривене су две бронзанодопске урне, које су касније загубљене.

BU – Уводи се електрично осветљење по хотелима.

VH – Гради се електрана; Херкулска Бања убраја се међу прва електрично осветљена места садашње Румуније.

CI – Место захваћено разарајућим пожаром.

FA – Оснива се Румунска читаоница.

KV – Колера је десетковала становништво Ковачице.

NB – Колера и у Турском Бечеју.

CI – 6. август. Чаково је прикључено на железничку мрежу.

AN – 17. децембар. Оснива се Деоничарско друштво „Sommerfrische“.

1894.

GA – Рођен је Јанош Хорват (1894-1950), новинар и писац.

KO – Ковин се од ове године спомиње као *Temes-Kubin*.

NC – У Новој Црњи отворено прво забавиште; прва забавиља: Вилма Тот.

RE – У месту се организују годишњи вашари.

RE – Ради Прва рекашка циглана.

RE – Оснива се прва штедионица.

NK – У Турској Кањижи је отворено забавиште.

1895.

AL – Тамишко-бегејска водна задруга скренула је ток Моравице (која је водом снабдевала алибунарски рит) у канал дугачак 20 километара и директно га је спојила с Терезијанским каналом. На тај начин је коначно исушен највећи део алибунарског рита.

VH – У бању већ долази по 10.440 гостију; одвија се потпуна сезонска делатност.

CI – Ред монахиња Нотр Дам оснива женску вероисповедну школу.

DE – Друштво парка, за заштиту месног парка А. Крацер.

JV – Отвара се кланица.

JV – Отпочиње рад парна циглана.

OR – Сходно извештају „Брашовског деоничарског друштва за рударство и металургију“, којем је припадала фабрика из места Оцелу Рошу, тамошњи сектор ваљаоница био је опремљен следећим уређајима: ваљаоницом за железничке шине, платине, квадратне и

округле челичне полупроизоде, двома линијама за ваљање лаких профила, и ваљаоницом за танке лимове (Фабрика из Оцелу Рошу била је саставни део Уједињеног друштва Бистрица-Рушкица, која је фабрику, из финансијских разлога, продала „Првом банатском друштву за рударство и металургију“, а оно је 1859. фузијом приступило „Брашовском деоничарском друштву за рударство и металургију“).

OV – Гради се млин на парни погон (поред железничке станице).

NK – У Турској Кањижи је формирана школска библиотека са 245 књига и основана Турскокањишка централна штедионица АД.

NK – Велепоседник Бела Талијан и барон Иван Бајић добијају концесију за изградњу железничке пруге Карлово – Бочар – Падеј – Тисасентмиклош – Чока – Турска Кањижа – Ђала – Стари и Нови Сентиван – Сириг, с крајњом станицом у Новом Сегедину.

NK – Укинута је скела код Турске Кањиже, јер је место добило од града Сегедина понтонски мост.

SM – Излази српски периодик “Поморишанин”.

AN – 1. април. Климатско лечилиште из Штајердорфа, звано и Банатска зора, отпочиње туристичку деатност.

DE – 10. октобар. Отворена женска школа при редовницама Нотр Дам.

1895-1896.

FA – Гради се железничка пруга Лугож – Илија, која пролази кроз Фаџет.

1896.

JV – Прорадио је млин на парни погон “Панонија”.

JV – Отворена је болница.

JV – На позив грофа Чеконића, у Жомбољ долази и настањује се Имре Чичаки (Csicsáky Imre, 1860-1935), који ће отворити женску школу “Језулеум”.

OV – Излази публикација на мађарском језику „Oravica és Vidéke” (Оравица и околина); излазиће 1896-1918.

NK – Велепоседник Бела Талијан постао земаљски посланик из турскокањишког изборног округа.

VH – 27. септембар. У Бањи Херкулес састају се аустроугарски цар Франц Јозеф I, краљ Румуније Карло I и краљ Србије Александар I (Обреновић), поводом отварања Ђердапа и свечаности поводом хиљадугодишњег постојања Угарске.

1897.

AN – Пушта се у рад парна електрана у кварту Анини.

DE – Гради се евангеличка богомоља.

NC – Јула месеца почела је градња железничке пруге уског колосека, која је требало да повеже Жомбољ са седиштем Торонталске жупаније, Великим Бечкерек. Ова пруга, дуга 65 километара, званично је предата на употребу 19. октобра 1898. Пруга је имала 13 железничких станица, међу којима и Нову Црњу.

OR – Гради се челичана с пећима типа Сименс-Мартин.

OR – Постављена је нова линија за ваљање железничких шина.

RE – Оснива се Народна банка (Nérbank) Рекашког среза, као кредитна установа.

RE – Рекашом саобраћа омнибус.

1898.

AL – У околини Алибунара је откривен златник цара Хонорија.

BO – Фабрика из Бокше производи пољопривредне машине и алатке.

BU – У част недавно преминуле царице, бузјашки парк је назван „Елисабета“.

CI – Оснива се Удружење бициклиста.

FA – Саде се кестенови.

JB – Пушта се у саобраћај железничка пруга Жомбољ – Бечкерек.

NK – У Турској Кањижи је отворена болница за лечење плућних болести. Први управник болнице био је др Ђерђ Силађи.

NB – 18. јуна лист „Togontál“ је објавио вест, да је Турски Бечеј коначно стекао светску славу, јер је велепоседник Рохонци почео да лиферује своје диње у Норвешку. Тиски бисер, односно *Theis Perl*, како су га звали у иностранству, скидан је пре потпуног зрења и тако транспортован. Диње, које су биле спаковане у мале корпе, стизале су железницом до Беча, Берлина и Париза.

BU – Септембар. Цар Франц Јозеф и престолонаследник Франц Фердинанд посећују Бузјаш; одсели су у садашњем Павиљону бр. 8.

DE – 24. октобар. Основана је Млекарска задруга.

1898-1899.

CI – Гради се садашња румунска православна црква.

CI – 1. септембар 1899. Свечано је отворено општинско здање.

1899.

CI – Гради се затвор.

CI – Оснива се Млекарско удружење.

DE – Уводи се телефон.

JB – Нови назив места је *Zsombolya*.

NK – На поседу Беле Талијана, у близини Новог Кнежевца, радници су приликом земљаних радова уништили неколико бронзаноdobних гробова. Спасено је неколико прилога из аварских гробова (узенгије, бронзане плоче, пређице од каиша итд).

RE – У Рекашу су радиле 102 занатлије.

RE – Јавља се млин на парни погон.

RE – Прорадила је фабрика соде.

Крај XIX века

OR – У Нандорхеђу-Фердинансбергу, осим Немаца, живели су и Словаци, Мађари и Талијани (пореклом са севера Италије, са подручја Толмецо и Понтеба).

1900.

BU – При римокатоличкој цркви ради народна школа.

DE – Свечано је отворена садашња римокатоличка црква.

FA – Оснива се задруга „Глорија“, за продају индустријских производа.

JB – Завршена је градња железничке станице.

MN – Пуштена је у рад стругара, која је обрађивала дрвну грађу све до 1933. године.

OV – Оснива се Оравичка трговинска и индустријска банка.

SM – Вероисповедна структура становништва: 6.100 римокатолика, 4.430 православца, 300 унијата, 450 Јевреја, 118 калвина и 59 лутерана А.В.

XX ВЕК

1900-1901.

FA – Насељени су Мађари у Новој Колонији (Újtelep).

RE – Отворена је јавна школа на мађарском језику.

1901.

CI – Одлучено је да се уведе електрична енергија.

GA – Оснива се Санитетски округ.

JB – Излази публикација „Zsombolyai Közlöny” (Жомбољски гласник).

RE – Оснива се Задруга произвођача млека.

NK – Покренут је лист „Törökkanizsa és Környéke“ (Турска Кањижа и околина) на мађарском језику; такође „Банатски гласник“ на српском.

AN – 7. јул. Постављен је камен-темељац римокатоличке цркве у Анини.

1901-1903.

FA – Трајан Вуја станује у кући на улици Штефан чел Маре бр. 11 и ради на плановима свога првог авиона.

1902.

AN – Школе из Штајердорфа-Анине постају јавне.

DE – Гради се електрана.

DE – Оснива се Удружење Lawn tennis (пољски тенис).

GA – Пушта се у саобраћај железничка пруга Војтег – Гатаја.

JB – Отпочиње настава у Девојачкој школи „Језулеум“ (садашњи лицеј).

RE – Оснива се читаоница.

RE – Оснива се фабрика конзерви.

NK – У Турској Кањижи је покренут лист „Радикал“. Власник је Шандор Христифоровић.

FA – 1. јануар. Излази публикација „Facseti Újság“ (Фаџетске новости).

1903.

CI – Јавља се Банка „Чакована“

CI – Излази локална новина „Csákova és Vidéke“ (Чаково и околина).

NK – У Турској Кањижи излази лист „Банатска застава“. Власник је Ђорђе Богосављевић-Баба.

BU – 17. децембар. Темишварски стручњак Кратохвил (Kratochwill) буши бунар на локацији званој Свети Антон и открива артески водоносни слој: када је бушотина достигла 102 м, минерална вода је избила на висину од 40 м.

1903-1907.

BU – Буши се 12 извора велике дубине и гради фабрика за флаширање минералне воде.

1904.

CI – Појава првих мотоциклова.

CI – Оснива се Фабрика сирћета.

CO – Калман Губица је вршио ископавања у потезу Кремењак надомак Чоке и том приликом открио поднице праисторијских кућа с мноштвом керамике. Сенћански музеј је са овог места набавио око 30 комада кремених ножева и уломака, као и друга глачана камена оруђа и уломке глинених посуда.

FA – Оснива се Професионална шегртска школа.

RE – Оснива се Гимнастичко удружење.

FA – 1. и 8. јануар. Излази новина „Făgeteanul“ (Фаџетанин).

DE – 25. септембар. Открива се биста А. Крацера, дело вршачког вајара Кристијана Грампића (Trampits).

1905.

RE – Оснива се Раднички пензиони и инвалидски фонд.

SM – Оснива се мешовити хор.

SM – Оснива се Добровољачка ватрогасна формација.

NK – Јожеф Холц, општински чиновник донео је прву фудбалску лопту у Турску Кањижу.

NK – У Турској Кањижи отворен је старачки дом.

1906.

BU – Јаков Мушонг (Muschong) купује бузјашку бању за 800.000 круна.

CI – Оснива се Фудбалско удружење.

CO – Велики штрајк жетелаца у Чоки.

DE – Отвара се дом ветерана „Петер Јунг“.

JB – Пушта се у саобраћај железничка пруга Жомбољ – Ловрин.

RE – Оснива се Рекашка подружница Банке „Тимишиана“.

1907.

BU – Гради се железничка пруга између железничке станице и бање.

FA – Ђорђе Грда (Gârda) оснива и води клуб „Ciutura“.

JB – Отвара се позоришна дворана (садањи биоскоп „Уранија“).

OV – Излази публикација „Progresul“ (Прогрес); излазиће до 1916.

NK – У Турској Кањижи штрајкује 600 жетелаца.

BU – 23. јун. Отпочиње рад фабрике угљене киселине и фабрике за флаширање минералне воде.

1907-1913.

Под руководством књижевника и археолога, тадањег директора сегединског музеја, Ференца Море, вршена су значајна археолошка ископавања у Чоки и околини (потес Кремењак).

1908.

MN – У Земљишној књизи место се јавља под називом *Neu-Moldova*.

NB – Извршена је реконструкција старе курије породице Шишањи у Турском Бечеју. Овом приликом на месту некадашњег парка ове курије формирана је нова улица.

RE – Рођен је Александер (Елек) Шварц (Schwartz, 1908–2000), који ће постати чувени фудбалер темишварске „Рипензије“, тренер националног тима Холандије током седам сезона почев од 1957. године, и тренер тима „Бенфике“ из Лисабоне, који је 1967. играо у финалу Купа европских шампиона.

BO – 28. новембар. Пушта се у саобраћај железничка пруга нормалног колосека Оравица – Берзовија – Бокша – Решица.

1909.

CI – Оснива се Тениски клуб.

GA – Рођен је Адалберт Деже (Dezső, 1909-1937), играч у фудбалском националном тиму Румуније који је наступао на светском првенству 1930.

JB – Пушта се у рад термоелектрана.

1910.

AL – У Алибунару је било 4.503 житеља, од тога 2.717 Румуна, 1.166 Срба, 335 Немаца и 267 Мађара.

CI – Пушта се у рад Црепана.

CI – Излази „Csakovar Rundschau“ (Чаковачки обзор).

JB – Сликар Шваба Стефан Јегер (Jäger) настањује се у Жомбољу.

JB – Оснива се Спортско удружење ZsSE.

RE – Основан је Рекашки атлетски клуб.

SM – (Српски) Семиклуш има 2.122 куће и 10.617 становника (3.938 Румуна, 3.237 Немаца, 2.121 Мађара и 1.134 Србина) плус становништво немачкога града 1.470 душа; свега, дакле, 12.357.

NK – У Турској Кањижи подигнут замак породице Малдегхем.

AN – 13. јун. Највећа поплава у историји места.

DE – 1. јул. Отвара се месна подружница Банке „Тимишиана“.

1910-1911.

SM – У месту ради 8 фабрика, а фарма породице Нако највећа је фарма за одгој крава (2.000 грла) у Банату.

1911.

AL – У Алибунару постоји парни млин (власници Јеромош Рајхел и Имре Вашархели), дрвара (Микша Хембургер) и пилана (Јеромош Рејхел).

BU – Бузјаш је званично проглашен балнео-климатским лечилиштем.

CI – Отвара се први биоскоп.

CI – Отвара се Старачки дом.

СО – На чоканском поседу породице Ледерер, поред класичних пољопривредних култура (кукуруз, пченица итд), бавило се и повртарством. На газдинству од 12.000 јутара земље, имали су 200 јутара лука, 200 јутара дувана, 100 јутара лубеница, 30 јутара краставаца, 20 јутара паприке, 15 јутара парадајза, 10-10 јутара мака и пасуља, 5-5 јутара грашка, купуса и лудаје. Посед је имао свој систем за наводњавање, с три црпне станице и с хладњачом. Осим тога, на делу газдинства гајило се цвеће и украсне биљке. Породични виноград са 300 јутара винове лозе, такође је био надалеко чувен.

СИ – 11. септембар. Улице су електрично осветљене.

СО/ЗИ/ТВ/ТК/КВ: Чока: 599 домаћинства, 4.700 становника (Срба и Мађара) • Свети Бурађ-Житиште: 571 домаћинство, 2.804 становника (Немаца и Срба) • Турски Бечеј, седиште општине: 1.164 домаћинства, 7.635 становника; од тога 5.594 Мађара и 2.022 Србина • Турска Кањижа, седиште општине: 602 домаћинства, 5.067 становника, од тога 3.390 Мађара и 1.675 Срба • Ковачица, седиште општине: 1.150 домаћинства, 5.500 становника, већином Словака евангелистичке вере.

1912.

ВУ – Рођен је Ендре Мистет (Mistéth, 1912-2006), инжењер, пројектант веома значајних мостова.

ДЕ – Оснива се Технички млин.

ДЕ – Оснива се Удружење дећанске трговачке омладине.

МН – Рођен је Никола Гавриловић (1912-2006), универзитетски професор у Новом Саду, аутор бројних студија из области историје наставе у историјском Банату и румунско-српских односа.

1913.

СИ – Оснива се Удружење трговаца.

ОВ – Грађанска школа претвара се у осморазредну гимназију.

АН – 7. септембар. Отпочиње рад нова болница у Анини, у то време највећа у Монтанском Банату.

1914.

АН – У Штајердорфу-Анини уведена јавна електрична расвета.

ОВ – Излази публикација „Foiaia Orașului“ (Лист Оравице); излазиће до 1916.

1914-1918.

РЕ – Гради се садашња римокатоличка црква.

1915.

JB – Отвара се Фабрика шешира „Унион“.

1917.

BO – Рођен је Карол Лончар (1917-1991), министар тешке индустрије 1958-1962.

1918.

GA – Становништво напада дворац Губони и ине поседе.

FA – 3. новембар. Образује се Национална гарда.

FA – 4. новембар. Забрањен пијачни дан. Огорчење људи, пљачкање дућана неких ратних профитера; казнене мере; 12 мртвих.

GA – 1. децембар. У Алба Јулији учествује Михаил Гашпар с петорицом делегата.

1919.

BU – Пуштен је у саобраћај воз-ћира „Етелка“, који је превозио путнике између железничке станице и бање; саобраћаће до 1972. године.

JB – Отвара се гимназија.

JB – Оснива се Спортско пољопривредно удружење.

OR – После Великог уједињења, почев од 9. јуна, уместо назива Нандорхеђ месту је враћен стари назив Фердинандсберг.